

Opinnäytetyö (YAMK)

Kulttuuriala, Kulttuurihyvinvointi

2025

Lila Heinola

Vuorovaikutusta museossa

– Ryhmätoiminnan tuottaminen muistisairaille ja läheisille, esimerkkinä Tatamuri® museossa
-taideryhmätoiminta

Opinnäytetyö (YAMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Kulttuuriala, Kulttuurihyvinvointi

2025 | 65 sivua

Lila Heinola

Vuorovaikutusta museossa

- Ryhmätoiminnan tuottaminen muistisairaille ja läheisille, esimerkkinä Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminta

Kulttuurihyvinvoinnin alaan liittyvän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnan avulla, mitkä tekijät rikastavat muistisairaiden ja läheisten vuorovaikutusta. Tavoitteena oli tarjota työkaluja museopedagogiseen yleisötyöhön ja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen. Tulevaisuudessa museoiden yhteiskunnalliseen rooliin kuuluu yhä enemmän huomioida ja tukea ihmisiä, jotka ovat vaarassa kokea ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä.

Tutkimus tehtiin analysoimalla taideryhmään osallistuneiden ja toiminnan toteuttajien haastatteluita sekä tutkimuksen tekijän omia havaintoja. Tutkimuskirjallisuuden avulla luotiin kokonaiskuva muistisairaille ja läheisille museoissa tarjotuista ryhmätoiminnoista ja niiden vaikutuksista.

Vuorovaikutuksen rikastumiseen vaikuttivat muistisairaana ja läheisen osallistuminen yhdessä, ryhmäytyminen, itseilmaisu ja toimijuus. Vertaistuki sekä ohjaajien taidot fasilitoida taiteen tekemistä ja vuorovaikutusta lisäsivät osallistujien empaattisia ajatuksia itseä ja muita kohtaan. Ohjaajien ja museon henkilökunnan kunnioittava ja avoin asenne sekä kohtaamis- ja tunnetaidot lisäsivät osallistujien turvallisuuden tunnetta. Hyvän suunnittelun lisäksi joustava ja soveltava työskentelytapa pohjusti turvallista ilmapiiriä.

Asiasanat:

museot, muistisairaat, vuorovaikutus, taide, kulttuurihyvinvointi

Master's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Arts and Culture, Creative Wellbeing

2025 | 65 pages

Lila Heinola

Interaction in Museum

- Producing Group Activity for people with memory disorder and their family caregivers, Tatamuri® in museum art group activity as an example

The aim of the thesis was to investigate, through the Tatamuri® museum art group activity, which factors enrich the interaction between people with memory disorders and their family caregivers. The goal was to provide tools for museum pedagogical audience work and the promotion of cultural wellbeing. In the future, the societal role of museums will increasingly include considering and supporting people who are at risk of experiencing exclusion and loneliness.

The research was conducted by analyzing interviews with participants of the art group and the implementers of the activity, as well as the researcher's own observations. Research literature was used to create an overall picture of group activities offered in museums for people with memory disorders and their family care givers, and their effects.

The enrichment of interaction was influenced by the joint participation of the person with a memory disorder and family caregiver, group formation, self-expression, and agency. Peer support and the facilitators' skills in guiding art creation and interaction increased participants' empathetic thoughts towards themselves and others. The respectful and open attitude of the facilitators and museum staff, along with their encounter and emotional skills, enhanced participants' sense of safety. In addition to good planning, a flexible and adaptable working approach laid the foundation for a safe atmosphere.

Keywords:

museums, people with memory disorder, interaction, art, creative wellbeing

Sisältö

1 Johdanto	6
1.1 Tutkimusaiheen merkitys	6
1.2 Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnan ainutlaatuisuus	7
1.3 Tutkimusmenetelmät ja lähteet	8
2 Museot kulttuurihyvinvoinnin edistäjinä	11
2.1 Konkarit – ikäihmisten museopalveluja Tampereella	11
2.2 Museopalveluja ikäihmisille Suomessa	13
2.3 Museopalveluja muistisairas–läheinen-pareille muissa maissa	15
2.4 Museot vuorovaikutuksen mahdollistajina ja rinnalla kulkijoina	17
3 Tatamuri® museossa -taideryhmän synty	21
3.1 Toimintamallin kehittäminen museoympäristöön	21
3.2 Tiedotus ja ryhmien muodostuminen	23
3.3 Arvopohjaa strategioissa ja euroissa	25
4 Näyttelykäynti osana taideryhmätoimintaa	27
4.1 Näyttelykäynnin suunnittelu ja toteutus	27
4.2 Muistisairaahan kohtaaminen	30
4.3 Näyttelykäynnin merkityksellisyys	31
5 Taidetyöpaja osana taideryhmätoimintaa	35
5.1 Taidetyöpajan toteutus museossa	35
5.2 Taidetyöpajaan osallistumisen merkityksellisyys	38
6 Osallistujien töiden näyttely osana taideryhmätoimintaa	43
6.1 Näyttelyn kuratointi ja valmistelut	43
6.2 Kuratoinnin ja diginäyttelyn merkityksellisyys	48
7 Lopuksi	49
Lähteet	53

Liitteet

Liite 1. Ryhmähaastattelun kysymykset Tatamuri® museossa -taideryhmälle

Liite 2. Kirjallisen haastattelun kysymykset Tatamuri® museossa -taideryhmille

Liite 3. Haastattelukysymykset Tiina Butterille

Liite 4. Haastattelukysymykset Elina Laurikaiselle ja Mika Törmälle

Liite 5. Opas vuorovaikutteisen ryhmätoiminnan toteuttamiseen muistisairaille ja läheisille

Kuvat

Kuva 1. Taideryhmän osallistajat kerääntyivät savuavan nuotion ympärille.	29
Kuva 2. Taidevälineet oli katettu valmiiksi Vapriikin Pajaan.	35
Kuva 3. Toisella kerralla välineet olivat sivupöydällä.	35
Kuva 4. Paperi oli paksua 300 gramman akvarellipaperia.	37
Kuva 5. Paksu sivellin oli ensimmäistä kertaa osallistujan käytössä.	37
Kuva 6. Guassivärien sekoittaminen paletilla oli kiehtovaa.	37
Kuva 7. Akvarelliliitujen jälki levittyi pienellä siveltimellä ja vedellä.	37
Kuva 8. Osallistuja kirjoitti paperin alaosaan viiden tekemänsä maalauksen nimet.	44
Kuva 9. Kahdeksan teoskuvan kollaasissa on Tatamuri® museossa -taideryhmän valitsemat teokset joulukuussa 2024 esillä olleeseen näyttelyyn.	46
Kuva 10. Kahdeksan teoskuvan kollaasissa on Tatamuri® museossa -taideryhmän valitsemat teokset maaliskuussa 2025 esillä olleeseen näyttelyyn.	47

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaiheen merkitys

Opinnäytetyössäni tutkin, mitkä tekijät museoympäristössä, näyttelyissä ja työpajoissa ovat tärkeimpiä, kun muistisairauteen sairastuneille henkilöille ja heidän läheisilleen tuotetaan vuorovaikutusta rikastavaa taideryhmätoimintaa. Mitkä ohjaajien ja henkilökunnan työskentelytavat ja ominaisuudet edistävät vuorovaikutusta? Tutkimuksen tavoitteena on tarjota työkaluja museopedagogisen yleisötyön, kulttuurihyvinvointia edistävän ja vuorovaikutteisen ryhmätoiminnan kehittämiseen muistisairaille ja läheisille. Esimerkkinä on Tatomari® museossa -taideryhmätoiminta, jota toteutetaan osana Konkarit – ikäihmisten museopalveluja -toimintaa yhteistyössä tamperelaisten museoiden kanssa.

Aiheessa yhdistyy kiinnostukseni historiaan ja taiteeseen, kulttuurihyvinvointia edistävään museopedagogiaan ja saavutettavien ja yhdenvertaisten palvelujen tuottamiseen. Olen koulutukseltani filosofian maisteri ja opintoihini sisältyneet historia, kansatiede, taidehistoria, museologia ja kasvatustiede liittyvät kiinteästi työhöni museolehtorina. Lisäksi aiemmasta artesaanin koulutuksestani kumpuaa into ja ymmärrys taidelähtöisten menetelmien käyttöön.

Työskentelen Museokeskus Vapriikissa yhteistyössä eri museoiden kanssa. Konkarit-museopalveluja tuotetaan moniammatillisessa yhteistyössä sote-yksiköiden, kolmannen sektorin ja yksityisten palveluntuottajien kanssa. Olen 13 vuoden ajan suunnitellut, tuottanut, koordinoanut ja tiedottanut, ohjannut taiteeseen ja kulttuuriin liittyviä työpajoja ikäihmisten palveluyksiköissä ja museoissa. Tältä pohjalta tiedostan erityisen tarpeen tutkia ja tuottaa tietoa museoiden yleisötyötä tekevien käyttöön. Usean vuoden kokemus antaa hyvät pohjatiedot tutkia, mitkä ovat oleelliset tekijät vuorovaikutteisen taideryhmätoiminnan toteutuksen onnistumisessa museoympäristössä.

Suomalaiset museot ovat sitoutuneet kansainvälisesti sovittuun yhteiseen museomääritelmään, joka päätettiin ICOMin eli International Council of Museumsin yleiskonferenssissa vuonna 2022. Kulttuurihyvinvoinnin ja museopedagogian kanssa määritelmässä resonoivat erityisesti kohdat, joissa museot ovat avoimia, saavutettavia ja inklusiivisia, edistävät monimuotoisuutta ja kestävästä kehitystä ja toimivat yhdessä yhteisöjen kanssa. Lisäksi museoiden todetaan tarjoavan monipuolisia oppimisen, ilon, pohdinnan ja tiedon jakamisen kokemuksia. (ICOM Finland 2025.)

Opinnäytetyöni vastaa kasvavaan tarpeeseen tuottaa laadukkaita, hyvinvointia edistäviä museopalveluja ikääntyneelle väestölle. Muistisairaiden määrän on arvioitu kasvavan Suomessa noin 247 000:een vuonna 2040, kun vuonna 2021 diagnosoitu muistisairaus oli noin 150 000 suomalaisella. Määrä kasvaa siis 64 %. (Roitto ym. 2024, 414.)

Muistisairauden tullessa osaksi ikäihmisen elämää koskettaa se myös hänen läheisiään, etenkin puolisoaan. Sairaus vaikuttaa arkipäivään, harrastuksiin ja ystävyysuhteisiin. Uudessa elämäntilanteessa molemmilla on suuri tarve tulla edelleen nähdyiksi ja kuulluiksi, olla toimiva perheyksikkö ja olla osa yhteiskuntaa.

1.2 Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnan ainutlaatuisuus

Muistisairaana ja läheisen vuorovaikutusta tukemaan on kehitetty TATAMURI®-taideryhmämenetelmä, jonka nimi tulee sanoista taidetta ja tarinoita muistisairaana rinnalla. Menetelmän juuret ovat ekspressiivisessä ryhmätaideterapiassa ja kliinisessä taidetyöskentelyssä. Pienryhmän tapaamisia rytmittävät osallistujien keskustelut ja taiteen tekeminen. TATAMURI® on Patentti- ja rekisterihallituksen vuonna 2016 rekisteröimä tavaramerkki, jonka haltijana ovat sen kehittäjät, ryhmätaideterapeutit Tiina Butter ja Marjatta Hiltunen. (Butter 2017, 10, 12–13; Butter 2019, 194–212.)

Muistisairaille ja läheisille tarjottava säännöllinen, Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnan kaltainen ryhmätoiminta on ainutlaatuista Suomen

museoissa. Tiina Butter ja minä, opinnäytetyön tekijä, suunnittelimme TATAMURI®-taideryhmämenetelmään pohjautuvan, museoihin soveltuvan Tatamuri® museossa -toimintamallin syksyllä 2022. (Heinola 2023b.) Pilotoinnin jälkeen toiminta vakiintui 3–4 ryhmän vuosittaiseen toteutukseen osana Konkarit-toimintaa. Syksyllä 2024 Butter sovelsi konseptia yhdelle ryhmälle yhteistyössä Kouvolan taidemuseon kanssa, joka on toistaiseksi ainoa Tampereen ulkopuolella tehty toteutus toimintamallista.

Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminta tapahtuu museoissa, joihin osallistujat tulevat kotoaan. Henkilöiden muistisairaus on alkuvaiheessa. Osallistujat ovat kiinnostuneita museoista ja jotkut haluavat osallistua ylläpitääkseen museossa käymisen perinnettä sairaudesta huolimatta. Jotkut osallistujat ovat kiinnostuneita kulttuurista ja taiteesta yleisellä tasolla, mutta eivät välttämättä ole vakiintuneita museokävijöitä. Siksi toiminnassa yhdistyvät mielenkiintoisesti erilaiset motiivit, vanhat tottumukset ja uudet harrastukset.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja lähteet

Tutkimuksen aineiston keräsin kahden Tatamuri® museossa -taideryhmän tapaamisten yhteydessä syksyn 2024 ja talven 2025 aikana. Kumpikin ryhmä kokoontui 6 kertaa, toinen ajanjaksolla 22.10.–26.11.2024 ja toinen ajanjaksolla 28.1.–4.3.2025. Ryhmätoiminnan ohjaajina toimivat Butter ja minä.

Toimintaympäristöinä olivat vuorollaan Tampereen kaupungin organisaatioon kuuluvat Museokeskus Vapriikki, Tampereen taidemuseo ja Sara Hildénin taidemuseo sekä lisäksi Emil Aaltosen museo ja Työväenmuseo Werstas.

Tutkimuksen toteuttaminen edellytti empiirisen, kvalitatiivisen tutkimusaineiston keräämistä haastatteluiden avulla. Haastattelin 26.11.2024 ensimmäistä ryhmää, jossa oli 8 osallistujaa. Toista ryhmää en haastatellut, koska siinä oli joitakin samoja osallistujia kuin ensimmäisessä ryhmässä. Ryhmähaastattelu oli teemahaastattelu, jonka kysymykset ovat luettavissa liitteessä 1. Äänitin 39 minuuttia kestäneen haastattelun, jonka jälkeen litteroin sen 16-sivuiseksi. Numeroin henkilöt 1–8, joten heidän henkilöllisyyttään ei voi ulkopuolinen

tunnistaa. Haastattelun tavoite oli selvittää osallistujien näkökulmasta, miten he kokivat toiminnan ja sen eri vaiheiden (tiedottamisen, näyttelyiden, työpajan) tukeneen heidän osallistumistaan ja vuorovaikutustaan.

Molemmille ryhmille tein puolistrukturoidun kirjallisen haastattelun, jonka kysymykset ovat liitteessä 2. Osallistujat lähettivät käsin kirjoitetut vastaukset postitse 1–4 viikon kuluessa viimeisestä tapaamiskerrasta. Vastauksia tuli yhteensä 16 eli kaikilta osallistujilta. Kirjoitin vastaukset digitaaliseen muotoon ja anonyymit vastaajat koodasin aakkosin. Kirjallisen haastattelun tavoite oli selvittää tarkemmin toiminnan vaikutusta sekä yksilöön että pariin, joka kummassakin ryhmässä tarkoitti kaikkien kohdalla avioparia.

Haastatteluaineiston analysoinnin aloitin tutustumalla aineistoon samalla havaintoja ja merkintöjä tehden. Rungon muodostivat haastattelukysymykset, joihin etsin aineistosta keskeisimmät lauseet. Ryhmähaastattelussa oman koodinsa saivat mm. kategoriat tiedotus, näyttelykokemuksen merkitys, taiteen tekeminen työpajassa, vuorovaikutus ja ryhmäytyminen. Luokittelua hankaloitti jonkin verran ilmiö, että joskus osallistujan vastaus ikään kuin keskeytyi toisten reagointiin, mutta useimmiten se onneksi jatkui seuraavassa puheenvuorossa. Kirjallisten haastatteluiden vastausten luokittelu ja analysointi oli selkeämpää, vaikka kysymyksien kohdalla oli vastattu joskus laajemmastakin näkökulmasta. Luokittelukategorioina käytin mm. sanoja keskustelu, taidetyöskentely, yhdessä osallistuminen, vaikutus arkeen ja kehittäminen. Kaiken kaikkiaan yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien löytäminen haastatteluiden vastauksista oli palkitsevaa ja arvioin aineistot tärkeiksi lähteiksi.

Yhteistyökumppaneiden haastatteluita tein kolme ja niiden tavoite oli selvittää, mitä tekijöitä he pitivät tärkeimpinä tutkimukseen osallistuneen ryhmän vuorovaikutuksen rikastuttamiseksi. Haastattelin pitkäaikaiset yhteistyökumppanit, joita olivat ryhmätaideterapeutti Butter, Sara Hildénin taidemuseon museolehtori Elina Laurikainen ja Emil Aaltosen museon museonjohtaja Mika Törmä. Äänitettyjen haastattelujen kesto oli yhteensä 98 minuuttia ja litteroituna aineistoa syntyi 31 sivua. Haastatteluiden kysymykset ovat liitteinä 3 ja 4. Näitä haastatteluvastauksia käytin asiantuntijalähteinä.

Kaikkia haastateltuja informoin asianmukaisesti tietosuojailmoituksella ja tiedotteella tutkimuksesta. He antoivat kirjallisen suostumuksen ja valokuvausluvan suostumuslomakkeella. Osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista. Kukaan ei kieltäytynyt.

Toimintatutkimukselle ominaiseen tapaan tutkin aihetta osallistuen ja toimien samalla ryhmän ohjaajana. Käytin tutkimusaineistona osallistuvan havainnoinnin yhteydessä kirjoittamiani muistiinpanoja, joista analysoin systemaattisesti keskeisimpiä prosessin aikana tulleita huomioita ja oivalluksia.

Tutkimuksen lähdekirjallisuus oli pääosin ulkomaista tutkimuskirjallisuutta ja -artikkeleita. Kotimaisia lähteitä löytyi niukasti. Peilasin lähteiden avulla tutkimustani laajempaan kontekstiin arvioidakseni samalla toiminnan edellytyksiä ja laatua. Etsin esimerkkejä museoiden vaikutusmahdollisuuksista ihmisten hyvinvointiin. Hain myös vastausta kysymykseen, miksi vuorovaikutuksen lisääminen on tärkeää muistisairaiden ja läheisten välillä. Taustalla minua motivoi selvittää, miksi museoiden tulisi tarjota Tatamuri® museossa -taideryhmän kaltaista toimintaa.

Toimeksiantaja Tampereen kaupunki tarjosi tarvittavat resurssit Tatamuri® museossa -taideryhmätoimintaan, tutkimuksen aineiston keräämiseen ja antoi tutkimusluvan tämän opinnäytetyön tekemiseen. Asianmukainen aineiston- ja riskienhallintasuunnitelma on tehty.

Opinnäytetyö jakautuu 7 lukuun. Luvussa 2 avaan Konkarit-toiminnan taustaa ja teen katsauksen suomalaisten ja muiden maiden museoiden toteuttamiin, ikäihmisille ja muistisairas-läheinen-pareille suunniteltuihin kulttuurihyvinvointipalveluihin. Luvussa 3 valaisen Tatamuri®-menetelmän pohjalta museoympäristöön suunnitellun toimintamallin kehittämistä, ryhmien muodostamista ja taustalla vaikuttavaa arvopohjaa. Luvuissa 4–6 analysoin taideryhmätoiminnan sisältöä ja merkityksellisyyttä haastattelu- ja havaintopäiväkirja-aineistojen avulla. Viimeinen luku 7 sisältää tutkimuksen johtopäätökset ja tulevaisuuden mahdollisuuksien visiointia.

2 Museot kulttuurihyvinvoinnin edistäjinä

2.1 Konkarit – ikäihmisten museopalveluja Tampereella

Suomessa on käytetty 1990-luvulta alkaen termiä kulttuurinen vanhustyö, jolla tarkoitetaan ikäihmisten kulttuuristen oikeuksien tunnustamista osana laadukasta ja omannäköistä elämää. Kulttuurista vanhustyötä tekevät vanhustyön ammattilaiset, kulttuurin ja taiteen ammattilaiset sekä vapaaehtoiset. (Huhtinen-Hilden ym. 2017, 20.) Vuonna 1992 alkanutta Terveyttä kulttuurista -toimintaa voidaan pitää kulttuurihyvinvointialan pioneerinä Suomessa (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 33). Seuraavalla vuosikymmenellä käynnistyi Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma, jonka myötä tietoisuus taiteen ja kulttuurin myönteisistä vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin kasvoi. Termi kulttuurihyvinvointi vakiintui kattamaan inhimillisen kokemusmaailman tapoineen ja tottumuksineen sekä ihmisoikeuksiin liittyvät humanistiset ja kulttuuriset oikeudet. (Houni ym. 2020, 17.) Kulttuurihyvinvoinnin keskiössä on ihmisen oma taide- ja kulttuurisuhde, joka ilmenee arjen kulttuurina, taide- ja kulttuuriharrastuksina, taiteen ja kulttuurin kokemisena, taiteena osana ympäristöjä ja kulttuurihyvinvointipalveluina (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019, 22).

Tampereella toteutettiin vuosina 2009–2011 Kulttuurikaari-hanke, joka oli osa Väli-Suomen alueen Ikäkaste-ohjelmaa. Kulttuurikaarissa kehitettiin kulttuuripalveluja etenkin hoitolaitoksissa asuville ikäihmisille. Onnistuneen hankkeen jälkeen kehittämistyötä jatkettiin panostamalla rakenteisiin ja palvelumalleihin. Museoiden ja muiden kaupungin kulttuuriyksiköiden, taiteilijoiden ja sosiaali- ja terveystalvelujen verkosto takasi luontevan, pitkäjänteisen ja tavoitteellisen yhteistyön. Seurauksena oli, että koko 2010-luvun alkua leimasi Tampereella innovatiivisuus ja kulttuuristen menetelmien rohkea soveltaminen. (Rosenlöf 2014, 40–48.) Kehittämistyö on jatkunut sen jälkeen vilkkaana.

Osallistuin Kulttuurikaari-hankkeeseen tuottamalla hoivakodeissa asuville ikäihmisille valokuviiin perustuvia muistelutuokioita ja -aineistoja. Työskentelin tuolloin Vapriikin kuva-arkistossa. Hankkeen jälkeen vuonna 2012 perustettiin ikäihmisten museolehtorin toimi kulttuurikasvatusyksikkö TAITEen. Minut valittiin tehtävään, ja Konkarit – ikäihmisten museopalveluja -toiminta alkoi (Heinola & Tuomainen 2013, 22). Vuonna 2022 Konkarit-toiminta siirtyi Tampereen kaupungilla Historialliset museot -yksikön alle.

Museoalalla on pitkään keskusteltu kulttuurin ja hyvinvoinnin kytkeytymisestä toisiinsa. Avara museo – kehittyvä oppimisympäristö aikuisille -hankkeessa (2010–2012) kehitettiin museotyöntekijöiden aikuispedagogista osaamista ja luotiin uusia toimintamalleja ja palveluita (Kinanen ym. 2012, 6). Osallistuin Museoliiton järjestämään kaksipäiväiseen Hämmennys ja huippuhetki – Tuottaako museokokemus hyvinvointia? -seminaariin Turussa vuonna 2013. Tärkeintä oli näkökulmien laajentuminen luennoilla ja taidelähtöisissä työpajoissa. Tuotin työssäni museopalveluja ikäihmisille pääasiassa hoivayksiköihin ja päiväkeskuksiin, mikä oli museolehtorin työtehtävänä Suomessa harvinainen. Siksi seminaareista saadut kontaktit ja ideat merkitsivät paljon.

Museopedagogia toimii välittäjänä museoinstituution ja yleisön välillä. Työstä ovat yleensä päävastuussa museolehtorit, yhteistyössä näyttelyiden, yleisöpalvelun ja viestinnän henkilökunnan kanssa. Museopedagogiassa tarkastellaan museoita ja museokäyntejä kokonaisvaltaisesti eli mitkä kaikki tekijät vaikuttavat kävijän kokemukseen museossa ja sen ulkopuolella. Museopedagogia on tiedon välittämistä ja oppimisen mahdollistamista, kävijän oman kokemuksen ja tulkintojen tukemista. Se tarkoittaa myös museon yhteiskunnallisen roolin avaamista ja julki tuomista. (Kaitavuori 2009, 286–287.) Tavoitteellisen, ikäihmisille kohdennetun museopedagogian taustalla on elinikäisen oppimisen periaate. Ymmärrän tämän tarkoittavan muutosta, jonka museo aiheuttaa tiedoissa, taidoissa, käsityksissä tai tunteissa.

Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna Konkarit-palvelut ovat vuosina 2012–2025 asettuneet Tampereen kaupungilla luonnolliseksi osaksi moniammatillisesti

tuotettuja museopedagogisia palveluja. Tavoite on kulttuurin ja taiteen menetelmin edistää kulttuurihyvinvointia, lisätä elämänhallinnan ja osallisuuden tunnetta sekä ehkäistä yksinäisyyttä. Sote-yhteistyön kautta on räätälöity museopalveluja hoivayksiköissä asuville iäkkäille henkilöille, ja kotona asuville ikäihmisille, jotka käyvät kerran viikossa päiväkeskuksessa. Myös lähitorien ja yhdistysten ryhmätoiminnan kautta on tavoitettu ikäihmisiä. Asiakas- ja tarvelähtöisyyteen perustuen on tuotettu mm. lainattavia museopaketteja, joissa hyödynnetään esine-, taide- ja valokuvakokoelmia sekä arkistolähteitä. Muistelutuokioissa ja työpajoissa historia, taide ja taidelähtöiset menetelmät ovat kietoutuneet yhteen. Pienryhmissä ikäihmiset ovat oppineet uusia luovia menetelmiä ja tapoja ilmaista itseään, nauttineet yhdessäolosta ja tutustuneet toisiinsa keskustelujen ja tekemisen kautta. (ks. Konkarit – Ikäihmisten museopalveluja 2025.)

2.2 Museopalveluja ikäihmisille Suomessa

Samaan aikaan, kun Konkarit-palvelut ovat vuosien mittaan levittäytyneet pääasiassa museosta ulos lähelle ikäihmistä, on suomalaisten museoseinien sisällä tapahtuvaan yleisötyöhön tullut myös asiakkaiden toiveita ja hyvinvointia edistäviä toimintoja. Eri ikä- ja asiakasryhmille on suunniteltu palveluja, kerhoja ja tapahtumia, joissa keskiössä ovat toimijuus ja kokijuus, ihmisten kulttuuriset tarpeet ja oikeudet. Asiakkaiden tarpeisiin vastaamisesta on tullut museoiden yleisötyön ja museopedagogiikan perustyytä. Erilaiset resurssit aiheuttavat luonnollisesti vaihtelua mittakaavaan ja sisältöihin.

Museoissa on toiminut senioreille suunnattuja ryhmiä, jotka yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja toimijuutta painottaessaan poikkeavat tavanomaisemmista, opastuksia ja luentoja sisältävistä museoiden senioritapahtumista. Konkarit-toiminnassa on jo yli vuosikymmenen ajan toiminut Katse kuviin – keskusteleva taideryhmä, joka tutustuu sekä kulttuurihistoriallisten museoiden että taidemuseoiden näyttelyihin. Helsingissä Sinebrychoffin taidemuseossa toimi vuosina 2004–2018 ikäihmisille suunniteltu Siffin senioriklubi (Hannula 2019, 16). Turun kaupungin taidemuseo WAMissa kehitettiin alkuvuodesta 2024

Wäinö Senior -toimintamuoto, jossa mahdollistetaan museokokoelmien saavutettavuutta ja merkityksellisiä kokemuksia ja kohtaamisia (Seppä 2024, 1). Lisäksi useissa museoissa on ystäväyhdistys- ja vapaaehtoistoimintaa, joilla on hyvinvointivaikutuksia (ks. Nousiainen 2017, 49–51; Liikkeelle luotsin kanssa 2025; Tampereen taidemuseon ystävät 2025; Vapaaehtoistoiminta taidemuseon parissa 2025).

Muistisairautta sairastavat museokävijät ovat nousseet joissakin museoissa keskiöön. Ateneumin taidemuseo on julkaissut muistisairaiden museokäynnin suunnittelua helpottavan oppaan ja Muistipolku-aineiston (Itkonen 2009). Muistisairaille on kehitetty taidemuseoihin liittyviä toimintamalleja sekä museoympäristön ulkopuolelle (Nurmio-Böse 2018, 33) että sisäpuolelle (Itkonen 2009; Liippo 2019). Niistä kuitenkin puuttuu muistisairaana läheisen rooli ja erityishuomio siihen, miten näyttelykokemus ja osallistujien oman taiteen tekeminen vaikuttaa keskinäiseen vuorovaikutukseen. Lisäksi pääpaino on ”osallistuja katsoo taideteosta ja keskustelee siitä”-näkökulmassa.

Tatamuri®-menetelmän yksi erityispiirre on, että muistisairas ja läheinen osallistuvat taideryhmään yhdessä. Se tarjoaa mahdollisuuden kokea yhdessä tekemistä ja jakamista sekä onnistumista itseilmaisun kautta, mikä nostaa heidän välisen vuorovaikutuksensa uudelle tasolle, rikastavaksi vuorovaikutukseksi. Osallistujapareilta edellytetään keskinäisesti ymmärrettävää kommunikaatiota, verbaalista tai non-verbaalista. Muistisairaana ja läheisen rinnakkain tuottama taide ja tarinat on keskeistä.

Taidetyöskennellessä tapahtuu kokemusten, kuvien ja tarinoiden jakamista eli vuorovaikutusta, johon tarvitaan kumpaakin. (Butter 2017, 12–13.)

Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnassa osallistujia kannustetaan vuorovaikutukseen, katsomaan yhdessä taideteosta tai esinettä, keskustelemaan sen herättämistä ajatuksista ja maalaamaan siitä oman muistijäljen. Siksi toiminta on ainutlaatuista Suomessa.

2.3 Museopalveluja muistisairas–läheinen-pareille muissa maissa

Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa todettiin jo 1990-luvulla museoilla olevan potentiaalia tuottaa terapeuttisia vaikutuksia eri väestöryhmille, kuten muistisairaille (Silverman 1998, 233). Tunnetuin esimerkki käytännön toteutuksesta löytyy New Yorkista, jossa The Museum of Modern Art, lyhennettynä MoMA, kehitti vuosina 2007–2014 Alzheimer's Project -ohjelman. Sen kotisivuilta löytyy edelleen kattava materiaalipankki vastaavanlaista ohjelmaa suunnitteleville. Nykyään museossa on muistisairaille ja läheisille säännöllistä Meet Me At MoMa -ryhmätoimintaa. (Rosenberg 2009, 93–97; Meet me 2025.) New Yorkin lisäksi museot myös muualla Yhdysvalloissa kehittivät vastaavanlaisia ohjelmia. Durhamin kaupungissa The Nasher Museum of Art on vuodesta 2013 alkaen kutsunut muistisairaita ja läheisiä heille suunnitellulle näyttelykierrokselle ja sen jälkeiseen taidetyöpajaan. Ajatuksena näissä on ollut luoda osallistujille elämää tasapainottava kokemus, joka lieventäisi eristäytyneisyyttä ja antaisi vertaistukea. (Ruhle 2023, 56.)

MoMan kanssa samassa aallossa toteutui kunnianhimoisia hankkeita Euroopan ja Australian museoissa. Iso-Britanniassa taide- ja kulttuurihistorialliset museot tekivät lukuisia yhteistyöprojekteja sosiaali- ja terveysorganisaatioiden kanssa. Esimerkiksi National Museums Liverpool on kehittänyt House of Memories -ohjelmaa jo vuodesta 2012 alkaen (Chatterjee & Noble 2013, 31–34, 39–40). Alzheimer's Society julkaisi vuonna 2015 oppaan, joka sisälsi hyvin käytännönläheisiä neuvoja saavutettavien kulttuuri- ja taidepalvelujen tuottamiseksi muistisairaiden näkökulmasta (Allen ym. 2015). Vuonna 2007 National Gallery of Australia kehitti oman Art and Dementia -ohjelman, jonka psykofyysisiä vaikutuksia osallistujiin on myös tutkittu (D`Cunha ym. 2019, 549–550).

Tutkimuksissa on todettu, että muistisairaana ja läheisen yhteinen osallistuminen ryhmään on merkityksellistä. Iso-Britanniassa tutkimuskohteena oli kuusi museota, joissa oli erityistä ryhmätoimintaa muistisairaille ja läheisille. Osallistujien ja henkilökunnan haastatteluvastausten perusteella todettiin, että

on tärkeää suunnitella ryhmätoiminta houkuttelevaksi ja antoisaksi myös läheisen näkökulmasta. Tällöin hänelle annetaan yhdenvertaisen osallistujan rooli eikä pelkästään huolehtijan, avustajan ja kuljettajan eli mahdollistajan roolia. Kun molemmat kokevat ryhmätoiminnan antavan heille jotain sekä parina että yksilöinä, voivat vaikutuksetkin kestää pidempään, esimerkiksi keskustelut jatkoa kotona ja museoissa käyminen toteutua ilman ryhmää. (Kinsey ym. 2022, 2596.)

Kansainvälisessä systemaattisessa tutkimuskatsauksessa tarkasteltiin 34 tutkimusta, joissa oli tutkittu erilaisten kulttuuri- ja taideinterventioiden vaikutusta muistisairautta sairastavien ja heidän omaishoitajien ja läheisten hyvinvointiin, kun he osallistuivat interventioon yhdessä. Tuloksena oli, että interventiot paransivat heidän välistänsä suhdetta ja erityisesti museoihin ja gallerioihin tehdyt vierailut edistivät molempien hyvinvointia ja lievittivät omaishoitajan kokemaa kuormitusta. Näiden ohella eniten todettu positiivinen vaikutus oli kommunikaation paraneminen ja sosiaalisten suhteiden luominen muiden vastaavassa tilanteessa olevien kanssa. Oleellista oli tehdä yhdessä jotain stimuloivaa arkiympäristön ulkopuolella ja saada vertaistukea. (Letrondo ym. 2023, 1–9.)

Saksassa ARTEMIS-taideryhmätoiminnassa muistisairaajat ja läheiset vierailevat Städel Museumissa, joka on taidemuseo Frankfurtissa. Kuten Tatamuri® museossa -taideryhmä, myös ARTEMIS-ryhmä toimii kuusi kertaa viikon välein ja kaksi tuntia kestävä tilaisuus koostuu keskusteluista näyttelyssä sekä taidetyöpajasta. Taidetyöskentelyn tavoite on opettaa erilaisia taidetekniikoita, mikä ei ole keskeistä Tatamuri® museossa -taideryhmässä. Goethe University Frankfurt tutki 2015–2017 ARTEMIS-toiminnan vaikutuksia ja tuloksena oli, että osallistumisella oli positiivisia vaikutuksia emotionaaliseen hyvinvointiin ja elämänlaatuun, ja se vähensi apatian ja masentuneisuuden oireita. (Schall ym. 2018, 728, 732–734, 740.) ARTEMIS-taideryhmätoiminta jatkuu edelleen.

On syytä mainita 2000-luvulla noussut museologinen tutkimussuuntaus, jossa tarkasteltiin museoesineiden käyttöä muistelutoiminnassa sairaalaympäristössä. University College Hospitalissa Lontoossa tehdyssä tutkimuksessa todettiin,

että museoesineitä ja taideteoksia tarkasteltuaan ja niistä keskusteltuaan sairaalan potilaat kokivat olonsa tyytyväisemmiksi elämäänsä ja terveydentilaansa (Noble & Chatterjee 2008, 221; Chatterjee ym. 2009, 171). Konkarit-toiminnan peruspalvelua ikäihmisten palveluyksiköille ovat olleet muistelua varten lainattavat museopakettit, joihin kuuluu esineitä, valokuvia, taidetta ja äänimuseoita (Heinola & Penninkangas 2018; Heinola 2021, 55–57; Heinola 2024b, 49). Museopakettien aineistoja hyödynnettiin jonkin verran taideryhmien toiminnassa.

Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden valossa Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminta näyttäyty edistyksellisenä toimintana museoalalla. Se perustuu kokoelmiin ja näyttelyihin uudesta näkökulmasta, toteutuu taidelähtöisin menetelmin ja huomioi muistisairaiden lisäksi läheiset.

2.4 Museot vuorovaikutuksen mahdollistajina ja rinnalla kulkijoina

Suomen museoiden toimintaa ohjaavassa museolaissa tavoitteiksi määritellään mm. osallisuuden vahvistaminen, yhteisöllisyyden edistäminen sekä hyvinvoinnin ja yhdenvertaisuuden edistäminen. (Museolaki 15.3.2019/314, 1:1, 1:3, 1:4.)

Museoita voi tarkastella julkisena tilana, jossa kävijän rooli on olla museon käyttäjä ja osallistuja. Museopedagogiikkaa ja yleisötyötä tekevät museolehtorit tarjoavat kävijöille oppimisen ja elämysten kokemisen mahdollisuuksia ja toimivat välittäjinä museoinstituution ja yleisön välillä. Kävijän kokonaiskokemukseen vaikuttavat lisäksi ammattiryhmät, jotka työskentelevät näyttelyiden tekijöinä, viestinnässä ja yleisöpalvelussa. (Kaitavuori 2009, 284–287.)

Museonäyttelyt antavat kävijöille ärsykeitä ja näkökulmia, joista syntyy reaktioita ja keskusteluja. He käyvät dialogia itsensä ja seurassaan olevien kanssa, jonka jälkeen he muodostavat oman tulkintansa ja näkemysensä. (Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2009, 295–296, 300–305.)

Museot ovat instituutioina aina tehneet sosiaalityötä. Ne ovat kokoelma- ja näyttelytoiminnallaan fasilitoineet ihmisten itseilmaisua ja omanarvontuntoa sekä mahdollistaneet sosiaalisten ihmissuhteiden kehittämistä ja ylläpitämistä. Museoiden näkökulma yleisötyöhön ja pedagogiaan on viime vuosikymmeninä muuttunut siten, että entistä enemmän annetaan tilaa kävijöiden omille tulkinnoille. Tulkintaan vaikuttavat tiedon lisäksi kokemukset, tunteet, muistot, tausta ja aiempi tieto. Museot tarjoavat tilaisuuden vuorovaikutteisiin sosiaalisiin kokemuksiin, joissa ihmissuhteet aktivoituvat ja ihmiset kokevat ja antavat merkityksiä. Museot vastaavat ihmisten perustarpeisiin koskien ihmisarvoa, oppimista, taitoja, arvoja, sosiaalisten suhteiden rakentamista, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (Silverman 2010, 13–21.)

Laajassa kartoittavassa tutkimuskatsauksessa käytiin läpi yli 900 englannin- ja venäjänkielistä tutkimusjulkaisua, joissa oli yhteensä yli 3000 tutkimukseen viitaten esitelty taiteen vaikutusta terveyteen ja hyvinvointiin vuosina 2000–2019. Katsaus vakuutti 940 lähdeviitteellään, että taiteen vaikutuksia on tieteellisesti tutkittu ja todettu positiivisia tuloksia. Yhtenä merkittävänä esimerkkinä mainittakoon, että ikääntyneiden käyntien kulttuurikohteissa, museoissa, gallerioissa, teattereissa ja konserteissa vähintään muutaman kuukauden välein oli tutkimuksissa todettu hidastavan kognitiivisten taitojen heikentymistä ja vähentävän muistisairauden riskiä. (Fancourt & Finn 2019, 24.)

Yhdysvaltalainen psykologian professori Richard Taylor sai diagnoosin varhaisesta muistisairaudesta verrattain nuorena eli vähän alle 60-vuotiaana. Vuonna 2006 julkaisemassaan kirjassa, *Alzheimer's from the Inside Out*, hän valotti muistisairaana elämän muutosta ja kipukohtia, kommunikoinnin vaikeutumista ja mielialojen vaihtelua. MoMAN julkaisemassa haastattelussa hän korosti museoiden mahdollisuuksia tarjota merkityksellistä itseilmaisua muistisairaana ja läheisen elämään. Hän kannusti museoita näkemään roolinsa ihmisen rinnalla kulkijana, tarjoamaan mahdollisuuksia oppia ja tuntea uutta oman arkielämän ulkopuolella, huomioimaan ja kohtaamaan muistisairas sensitiivisesti olematta kuitenkaan holhoava tai hoitava. (Museum of Modern Art n.d., 66–67.)

Norjalaisessa tutkimuksessa kotona asuvat, varhaisen tai keskivaiheen muistisairaat kertoivat, miten he kokivat omanarvontuntonsa säilyneen ja kasvaneen, jos ihmisten kohtaamisiin sisältyi rakkautta, sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja ystävyyttä, humaania lämpöä ja ymmärrystä sekä inhimillistä tasavertaisuutta (Tranvåg 2015, 577, 582–585).

Professori Katie Erikssonin vuosina 1976–2018 kehittämässä karitatiivisessa hoitoteoriassa tavoitteena on hyvä ja eettinen hoito potilaan hyväksi. Caritas-motiivi määrittelee hoitamisen ytimeksi rakkauden ja laupeuden. Ihminen määritellään ruumiillisena, sielullisena ja hengellisenä ykseytenä. Terveys on tekemistä, olemista ja joksikin tulemista, kehittymistä. Terveiden kokeminen on riippuvaista ihmisen voimavaroista. Potilas voi kokea eheyttä, kun hän saa lämpöä ja läheisyyttä, tulee nähdyksi, hyväksytyksi ja rakastetuksi omana itsenään. (Savolainen ym. 2021, 236.)

Yhdysvaltalaisen sosiaaliterapeutti Naomi Feilin kehittämässä validaatiossa muistisairaita ihmisiä kuunnellaan arvostaen ja heidän kokemusmaailmaansa ymmärtäen. Tampereen Kaupunkilähetys ry kehitti validaatioon pohjautuvan TunteVa®-toimintamallin. Se on vuorovaikutusmenetelmä, jossa keskitytään vahvistamaan muistisairaiden identiteettiä ja omanarvontuntoa. Kun muistiongelmien hankaloittamat keskustelut, voi yhteyden saada ohjaamalla vuorovaikutuksen tunnetasolle. (Pohjavirta n.d., 2, 22, 26; Kämäräinen 2013, 16.)

Sain kosketuksen validaatiomenetelmään osallistuessani Satu Sipolan yhden päivän pituiseen koulutukseen vuonna 2015. Sipolalla oli merkittävä rooli TunteVa®-toimintamallin kehittämisessä. Muistiinpanojeni mukaan hän kiteytti validoivassa kohtaamisessa muistisairaana kanssa olevan kysymys tunnetason vuorovaikutuksesta, yhteydestä ja eläytymisestä, arvostuksesta ja rakkaudesta. Lähtökohtana on itsetuntemuksesta nouseva empatia, ymmärrystä lisäävä havainnointi ja arvostukseen ankkuroituva toiminta.

Validaation ja TunteVa®-toimintamallin lisäksi minua on puhutellut ihmislähtöinen muistityö, jota Taina Semi on painottanut koulutuksissaan

hoivatyöntekijöille. Semi (2015, 8–10, 40–41) kuvaa sen olevan herkkyyttä innostua löytämään muistisairaahan voimavaroja ja rakentamaan hänelle valintojen ja oman elämänhallinnan kulttuuria. Tarkoitus on tukea henkilön kehittymistä toiminnanvajauksista huolimatta, ettei hän olisi yksinäinen, eristäytynyt tai avuton. Toivottomuuden sijaan on optimismia ja muistisairas kohdataan empaattisen uteliaasti. Tällöin keskitytään rauhallisesti hänen kokemuksiinsa ja tunnelmaan tässä hetkessä, kuunnellaan empaattisesti ja annetaan tilaa sanojen löytämiseen.

Museoiden merkitys hyvinvoinnin lisääjänä voi pohjautua karitatiiviseen hoitoteoriaan. Teoria luo arvopohjan ja ohjaa suunnittelua. Kysymys on osallistujien voimavarojen lisäämisestä. Konkreettisesti se tapahtuu tarjoamalla inklusiivisia palveluja, joissa mahdollistetaan keskusteleminen, kokemusten yhdessä jakaminen ja aktiivinen osallistuminen. Oleellista on tiedostaa, että luottamuksellisuus ja toimijuus vuorovaikutuksessa muiden kanssa lisää omanarvontuntoa. Yhdessä tekeminen tuo merkityksellisyyttä ja vahvistaa yhteenkuuluvuutta, kuten myös elämäntarinoiden jakaminen ja aktiivinen kuuntelu. (Shifrin 2015, 231.)

Edellä tarkastelemieni teorioiden ja menetelmien pohjalta totean, että vaikka museoiden työntekijät eivät ole sairaanhoidon tai vanhusten hoivan ammattilaisia, voi museoiden merkitys muistisairaiden hyvinvoinnin lisääjänä pohjautua arvostavaan ihmisen kohtaamiseen, vuorovaikutukseen ja empatiaan. Tatamuri® museossa -taideryhmän toimintaan osallistumisen ajoittuminen oikeaan aikaan muistisairaahan ja hänen läheisen yhteistä elämää voi olla voimavaroja lisäävää kummallekin. Seuraavissa luvuissa tutkin kohtaamista ja vuorovaikutusta Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnan kautta.

3 Tatamuri® museossa -taideryhmän synty

3.1 Toimintamallin kehittäminen museoympäristöön

Tatamuri®-menetelmän tarkoituksena on mahdollistaa muistisairaille itseilmaisu sekä edistää ja rikastuttaa muistisairaana ja hänen läheisensä välistä vuorovaikutusta. Menetelmä kehitettiin alun perin vaikeasti muistisairaille vanhuksille ja heidän läheisilleen hoivaympäristöön. Taidetyöskentelyssä sovelletaan Vija B. Lusebrinkin systeemistä ETC-mallia, joka tulee sanoista The Expressive Therapies Continuum. Siinä otetaan huomioon liikkeen, aistimusten, havaintojen, tuntemusten ja tunteiden, muistin ja merkityksen antamisen tasot, ja miten ne vaikuttavat luovaan työskentelyyn. Menetelmän seuraavat vaiheet toistuvat jokaisella kuudella tapaamiskerralla: oman olotilan tunnustelu eli aloitus, kevyet keholliset harjoitteet eli virittäytyminen, taidemateriaaleihin ja -tekniikoihin sekä teemoihin virittäytyminen, varsinainen kuvataidetyöskentely, kuvien katsominen ja keskustelu niistä ja työskentelystä, oman olotilan tunnustelu eli lopettaminen. (Butter 2017, 10, 12; Butter 2019, 200–201.)

Tampereen kaupungin Konkarit-toiminnassa olen tuottanut Tatamuri®-taideryhmätoimintaa vuodesta 2018 alkaen yhteistyössä Butterin ja Pirkanmaan Muistiyhdistys ry:n kanssa. Muistisairaille ja läheisille tarkoitettut ryhmät on toteutettu yhdistyksen ryhmätyötilassa. Tampereen kaupunki on kustantanut ohjaajan palkkion. Osallistuneiden muistisairaiden sairaus ei ollut vielä edennyt pitkälle. Kokemus ja palaute laadusta ja vaikutuksista oli niin vakuuttavaa, että vuosittain on muistiyhdistyksen tilassa toteutettu 3–4 ryhmää Butterin ohjaamana. Tältä pohjalta oli luontevaa jatkaa yhteistyötä ja kehittää museoympäristöön soveltuva toimintamalli.

Tatamuri®-menetelmän mukaisesti Tatamuri® museossa -taideryhmän toimintamallissa osallistujia on 8 eli neljä muistisairas–läheinen-paria. Ryhmän tapaamisia on kuusi kertaa, viikon välein, kello 10.30–12.30. Alkuperäistä menetelmää on muutettu soveltumaan museoympäristöön. Viidellä kerralla ensimmäinen tunti on tutustumista näyttelyyn yhdessä keskustellen, jonka

jälkeen on tunti taidetyöskentelyä ja keskustelua. Kuudennella kerralla osallistujat kuratoivat töistään näyttelyyn.

Tamperelaiset museot ottivat taideryhmätoiminnan innostuneesti vastaan. Ehdotuksen tueksi oli esittää Tatamuri®-ryhmistä saatua positiivista, kirjallista palautetta. Ryhmät olivat saaneet huomiota mediassa (Koskela 2018). Sara Hildénin taidemuseossa uusia yleisöjä tavoittava toiminta arvioitiin merkitykselliseksi ja tärkeäksi, ja siihen haluttiin panostaa myös henkilökunnan taholta (Laurikainen 2025). Emil Aaltosen museossa toimintamallia arvostettiin ja henkilökunta koki vuorovaikutteisuuden painotuksen myös itselleen antoisana (Törmä 2025).

Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminta ei ole taideterapiaa, mutta sillä voi olla taideterapeuttisia vaikutuksia. Suomalaisissa museoissa ei ole ollut taideterapiaan pohjautuvia ryhmätoimintoja aiemmin. Toiminta onkin herättänyt kiinnostusta sekä kotimaassa että kansainvälisesti, josta on ollut hyötyä toiminnan jatkamiselle. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry myönsi vuonna 2023 toimintamallille kunniamaininnan Vuoden museopedagoginen teko - kilpailussa (Museopedagoginen yhdistys Pedaali 2023). Seuraavana vuonna minä ja Butter pidimme webinariluennon ruotsalaisille ja suomalaisille museoiden yleisötyöntekijöille. Vuonna 2024 luennoin aiheesta myös museopedagogian ammattilaisille ICOMin alakomitea CECAn eli International Committee for Education and Cultural Actionin konferenssissa Ateenassa. ICOM CECA on myös julkaissut toimintaa käsittelevän artikkelini (Heinola 2023a).

Kansainvälisiä esimerkkejä taideterapeuttien ja museoiden yhteistyöstä esiintyy 2000-luvulta alkaen. 2010-luvulta alkaen on esimerkkejä useammasta maasta, etenkin Iso-Britanniasta (Ioannides 2016, 103). Yhteistyö on perustunut museoiden tahtoon tavoittaa erilaisia asiakasryhmiä. Museoiden tilojen ja näyttelyiden soveltuvuuteen ryhmätoiminnoille on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota. Jo kreikankielinen sana mouseion viittaa älyllisen tai taiteellisen inspiraation lähteeseen sekä mietiskely- ja meditaatiopaikkaan. (Salom 2008, 98,102; Salom 2011, 85.)

3.2 Tiedotus ja ryhmien muodostuminen

Osallistujien löytäminen tämän tutkimuksen taideryhmiin oli moniammatillista verkostotyötä, jossa ensiarvoisen tärkeät yhteistyökumppanit olivat Pirkanmaan Muistiyhdistys ry:n muistiohjaaja ja Pirkanmaan hyvinvointialueen eli Pirhan muistikoordinaattorit. He tapasivat työssään henkilökohtaisesti muistisairauteen sairastuneita ja heidän läheisiään. He arvioivat, kenelle tapaamistaan asiakkaista toiminta saattaisi sopia ja suosittelivat heille osallistumista.

Muita käyttämiäni tiedotustapoja olivat Tampereen kaupungin tiedotuskanavat, esimerkiksi Konkarit-toiminnan uutiskirje, kotisivut, Facebook- ja Instagram-tilit. Tampereen ratikan matkustamonäytöillä oli syyskuussa viikon pituinen videomainoskampanja ryhmätoiminnan alkamisesta lokakuussa. Kirjastoissa ja museoissa oli jaossa esitteitä. Syksyllä 2024 julkaistiin kirjoittamani artikkeli (Heinola 2024a, 13) ryhmätoiminnasta Vapaalla-lehdessä, joka on tamperelaisiin talouksiin jaettava Tampereen kaupungin kulttuuripalveluryhmän tiedotuslehti.

Samassa elämäntilanteessa olevia yhdistää myös halu jakaa tietoa saatavilla olevista palveluista muille. Ryhmähaastattelussa yksi pari kertoi saaneensa tiedon ryhmätoiminnasta toiselta osallistujalta kuntosalilla. Luonnollisesti se, että edellytettiin osallistumaan jokaisella kuudella kerralla, sairaspöissaot tai vastaavat toki ymmärtäen, sai kiinnostuneet punnitsemaan ilmoittautumista. Toisaalta tämä aiheutti sen, että he, jotka ilmoittautuivat, olivat todella sitoutuneita osallistumaan.

Kiinnostuneiden ottaessa minuun yhteyttä, valaisin heille ryhmän toiminta-ajatusta. Keskustelun perusteella sovimme, osallistuvatko he ryhmän toimintaan. Toimintaa suositeltiin etupäässä heille, joiden muistisairaus on suhteellisen varhaisessa vaiheessa. Oli tärkeää kertoa, että osallistujilla on oltava liikuntakykyä joko kävellen tai apuvälinein (kävelykeppi, rollaattori, pyörätuoli) avustettuna, sekä ymmärrettävää puhekykyä. Museoissa liikutaan näyttelyissä ja välillä istahdetaan mukana kuljetettaville taittoleille.

Ensimmäisessä yhteydenotossa painotin läheisen roolia olla tarvittaessa muistisairaana avustaja. Muistisairaana osallistuminen on riippuvaista läheisestä jo kotoa lähtien, ajatellen valmistautumista, matkustamista ja joissain tapauksissa myös museossa liikkumista.

Ilmoittautumisen yhteydessä kerroin ohjelmasta ja lähetin sen toiveiden mukaan joko paperisena kirjeitse tai sähköpostin liitteenä. Kirjallisessa ohjelmassa kerrottiin ajankohdat, museoiden osoitteet, lyhyesti näyttelyn nimi ja minun yhteystietoni myöhempiä yhteydenottoja varten. Puhelun aikana keskustelimme myös matkustamisesta museoon ja mahdollisesta pysäköintitarpeesta. Vähän ennen ryhmän aloituspäivää lähetin teksti- tai WhatsApp-viestin muistuttaakseni ajankohdasta ja ryhmän tapaamisesta ensin museon aulassa.

Tatamuri® museossa -taideryhmän koko oli tarkkaan mietitty ja pitkän kokemuksen myötä havaittu perustelluksi. Neljästä muistisairas-läheinen -parista muodostuu toisiaan kannatteleva ryhmä, jossa jokainen osallistuja saa puheenvuoron ja toiset kuuntelevat häntä. Ei synny erillisiä pienryhmiä, vaan on vain tämä yksi ryhmä, johon osallistujat osallistuvat tasavertaisina. (Butter 2025.) Yhteenkuuluvuuden tunne on edellytys hyvinvointia lisäävälle ryhmälle. Me-hengen ryhmään tuomasta vetovoimasta saattaa olla hyötyä esimerkiksi tilanteessa, jossa muistisairas ei mielellään lähtisi kotoa ulos. Samalla kaupunkimatkalla hoidetaan kenties muitakin asioita, millä voi olla vaikutusta läheisen jaksamiseen.

Ennakkotiedot ryhmätoiminnan sisällöstä olivat osallistujien mukaan riittävät eikä alussa enempää olisi tarpeenkaan tietää. Havaintojeni mukaan osallistujia yhdisti tietynlainen rohkeus aloittaa uusia asioita pienen kannustuksen vahvistamina. Joillekin museoissa käyminen ja taiteen tekeminen oli vanha harrastus, mutta useimmat olivat tehneet taiteellisen maalauksen tai piirustuksen viimeksi kouluikäisenä. Siksi painotinkin osallistujille ensimmäisestä yhteydenotosta lähtien, ettei tarvitse olla taiteilijataustaa ja että ryhmässä korostuvat keskustelut ja vuorovaikutus taiteen tekemisen ohella.

Tiedotuksen selkeys ja luonteva vuorovaikutus ilmoittautumisen yhteydessä loivat tärkeän positiivisen vireen taideryhmän aloitukseen. Riittävä määrä tietoa sisällöstä ja käytännöistä etukäteen kerrottuna madalsi osallistujien, etenkin muistisairaiden, kynnystä lähteä kotoa. Me ohjaajat annostelimme tietoa lisää sopivissa kohdin tapaamisten aikana, jolloin aikaperspektiivi oli paremmin käsitettävissä.

3.3 Arvopohjaa strategioissa ja euroissa

Konkarit – Ikäihmisten museopalveluja -toiminnassa yksi periaate on ollut palvelujen maksuttomuus. Taustalla on yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden edistämiseen tähtäävä Tampereen kaupungin strategia, jossa painoarvoa on annettu myös laadulliselle vaikuttavuudelle. Ennaltaehkäisevien palveluiden avulla halutaan siirtää tai vähentää edessäpäin odottavia ikäihmisten tarpeita. (Tampereen kaupunki 2021.) Tampereen kaupungin kulttuuristrategia muistuttaa, että kuntien kulttuuritoimintaa määrittävä laki velvoittaa kuntia tekemään laajapohjaista yhteistyötä mm. kulttuurin saavutettavuuden ja taiteilijoiden työllistämisen edistämiseksi. Strategiassa mainitaan koneälyn ulottumattomissa olevat taidot kuten empatia, luovuus ja vuorovaikutus. Myös sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä korostetaan. Kulttuurihyvinvoinnin merkityksen kasvu nähdään tulevaisuuden ilmiönä. (Tampereen kaupunki 2019.) Laki kuntien kulttuuritoiminnasta antaa kulttuurille ja taiteelle myös roolin asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämisessä (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 1.3.2019/166, 3:6).

Tampereen kaupungin strategioiden ohella Konkarit-toiminnan taustalla on viime kädessä museoalan rahoitusta ohjaava opetus- ja kulttuuriministeriö, joka myöntämillään valtionosuuksilla ja harkinnanvaraisilla avustuksilla määrittelee museoiden käytettävissä olevat resurssit. Vuonna 2025 museoiden valtionosuudet vähenivät 1,8 miljoonalla eurolla (Museoliitto 2024).

Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnan kulut muodostuivat ryhmätaideterapeutin palkkioista, museolehtorin ja muun henkilökunnan palkoista sekä tarvikehankinnoista. Koulutetun ja ammattitaitoisen

henkilökunnan työpanos oli perusteltua ja välttämätöntä työskenneltäessä haavoittuvassa tilanteessa olevien asiakasryhmien kanssa pitkäjänteisesti. Ryhmiä ohjatesani totesin, että kahden ohjaajan saumaton yhteistyö on tarpeen, jotta näyttelykäynti ja taidetyöpaja muodostavat rennon ja turvallisen, kaikkia osallistujia huomioivan tilaisuuden. Me ohjaajat keskustelimme paljon eettisistä kysymyksistä. Yhteinen reflektointi tilaisuuksien jälkeen mahdollisti toiminnan kehittämisen havaintojen pohjalta. Sillä oli myös meidän ohjaajien työhyvinvoinnin kannalta suuri merkitys.

Hyvälaatuiset ja kestävät taidetarvikkeet edesauttoivat osallistujien onnistumisen tunnetta. Välineet olivat helppokäyttöisiä ja värit houkuttelevia. Niiden käyttö jatkuu pitkään ryhmästä toiseen, joten laadukkaiden välineiden hankkiminen oli perusteltua ja kestävä kehityksen mukaista. Kuluja syntyi myös palvelumaksuista, tilavuokrista, tiedotuksesta, näyttely- ja kokoelmatyöstä, asiakaspalvelusta ja tilojen ylläpitämisestä.

Museoiden tuottamaa sosiaalista arvoa ja hyvinvointia on tutkittu kansainvälisesti (Falk 2022). Vuonna 2023 julkaistun tutkimustuloksen mukaan tutkimukseen osallistuneiden kahdeksan suomalaisen museon kävijät saivat yhdestä museokäynnistä myönteisiä hyvinvointivaikutuksia keskimäärin 864 €:n arvosta per kävijä. Hyvinvointivaikutuksia arvioitiin henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisäksi älyllisessä, sosiaalisessa ja fyysisessä hyvinvoinnissa. Museokäynnin vaikutukset arvioitiin myönteisiksi vielä jopa kuukauden kuluttua käynnistä. Suomalainen museotoiminta on kustannustehokasta, sillä jokainen museotoimintaan sijoitettu euro tuotti hyvinvointia 30 €:n arvosta. (Falk ym. 2023, 15–16.)

Falkin tutkimuksen ainutlaatuisien tulosten valossa olisi toisessa tutkimuksessa mielenkiintoista selvittää, mikä sijoituksen tuotto oli niiden muistisairaiden ja läheisten kohdalla, jotka osallistuivat Tatamuri® museossa -toimintaan.

4 Näyttelykäynti osana taideryhmätoimintaa

4.1 Näyttelykäynnin suunnittelu ja toteutus

Tampere tunnetaan vireänä museokaupunkina, joten museosta toiseen kiertävän ryhmän ohjelmaa ei ollut vaikeaa luoda. Sen jälkeen, kun Butter ja minä olimme määritelleet molemmille sopivan kuuden viikon ajanjakson, kartoitin museoiden näyttelytarjonnan kyseisenä aikana. Neuvoteltuani Butterin kanssa valinnoista sovin ryhmätoiminnan toteutusjärjestyksen yhdessä museoiden kanssa. Järjestystä määrittivät kohderyhmälle sopivien näyttelyiden ajankohdat, toive rauhoittaa näyttely muilta ryhmiltä samaan aikaan, työpajatilojen varaukset ja henkilökunnasta osallistuvan henkilön mahdollisuus osallistua.

Ohjelma pyrittiin suunnittelemaan siitä näkökulmasta, että varsinkin alkuun valikoituu näyttely, jonka esineistö on tuttua ja hahmotettavaa. Havaintojeni mukaan tutun esineen, hahmon tai ilmiön tunnistaminen näyttelyssä lievensi mahdollista alkuvaiheen jännitystä, kun kokoonnuttiin ennalta tuntemattomassa tilassa ja kohdattiin uusia ihmisiä. Tuttuus madalsi olennaisesti kynnystä osallistua keskusteluihin.

Näyttelyarkkitehtuurissa kiinnitimme huomiota esillepanon kiinnostavuuden lisäksi sokkeloisuuteen eli edetäanko näyttelyssä ahtaasti, mutkittelevaa reittiä, jolloin koko ryhmä ei pysty havainnoimaan samaa kohdetta yhtäaikaisesti. Tämän seurauksena ryhmä hajaantuu keskustelemaan eri puolille näyttelyä, jolloin yhteinen kokemus jää syntymättä. Sokkeloisuus voi vaikuttaa myös osallistujan kokemukseen turvallisuudesta, kun ei hahmota mistä on tullut ja mihin on menossa. (Butter 2025.)

Näyttelyarkkitehtuuria tarkastellessa huomioimme riittävät valaistukset myös kohteiden välissä, ettei etenemisessä tule hahmotusvaikeuksia, mihin on jalallaan astumassa. Vuorovaikutuksen kannalta erityisen tärkeää on huomioida näyttelyn ääniosiot. Jos ääniärsykeitä on useasta eri suunnasta, häiritsevät ne

olennaisesti yhteistä keskustelua. Tätä ei esiinny niinkään taidemuseoissa, vaan enemmänkin kulttuurihistoriallisissa museoissa. On kuitenkin mahdollista suunnitella kierroksen reittiä etukäteen ääniosiot huomioiden tai pyytää näyttelyn ylläpitoa sulkemaan ääniosioita näyttelykierroksen ajaksi.

Ensimmäinen Tatamuri® museossa -taideryhmä tutustui loka- ja marraskuun aikana seuraaviin viiteen näyttelyyn tässä järjestyksessä: Finlayson 200 – Tehtaasta brändiksi, Vapriikki; Songlines, Australian seitsemän sisarta, Vapriikki; Muodonmuutoksia – Lauri Erikssonin valokuvia, Emil Aaltosen museo; Radioaallon harjalla – Kidekoneesta podcastiin, Vapriikki; Maaria Wirkkala: EDES TAKAISIN Back for a moment, Sara Hildénin taidemuseo. Toinen ryhmä tutustui tammi- ja helmikuun aikana seuraaviin näyttelyihin: Teollisuusmuseo, Työväenmuseo Werstas; Jalkine – Menneen ja tulevan askeleissa, Emil Aaltosen museo; Surrealismi – Jaettu uni, Tampereen taidemuseo; Heikki Marila, Sara Hildénin taidemuseo, ja Vuoden luontokuvat 2024, Vapriikki.

Taideryhmän tapaamisissa oma roolini painottui näyttelyyn tutustumisen ja keskustelun ohjaamiseen ensimmäisen tunnin aikana, etenkin Museokeskus Vapriikissa. Muissa museoissa oli luontevaa toteuttaa näyttelyyn tutustuminen henkilökunnan edustajan johdolla, joka Emil Aaltosen museossa oli museonjohtaja Mika Törmä, Sara Hildénin taidemuseossa museolehtori Elina Laurikainen ja Työväenmuseo Werstaassa museolehtori Hanna Yli-Hinkkala. Tampereen taidemuseossa minä ja Butter ohjasimme ryhmälle näyttelyyn tutustumisen, sillä museon edellyttämää korvausta museolehtorin työpanoksesta ei ollut budjetoitu kustannuksiin.

Suurin osa näyttelyistä oli hyvin laajoja, jolloin korostui etenemisen ennakkosuunnittelun merkitys. Tutustuminen Songlines-näyttelyyn oli mahdollista aloittaa luontevasti kahden näyttelyhallin välitilasta eli puolivälistä. Ratkaisu lyhensi kävelymatkan kohtuulliseksi ja pienempi mittakaava helpotti näyttelyn hahmottamista. (Kuva 1.) Tämän seikan toi esiin yksi osallistuja ryhmähaastattelussa. Surrealismi-näyttelyssä etenimme molemmissa kerroksissa tiettyihin teoksiin keskittyen. Jälkeenpäin me ohjaajat arvioimme,

että teosten valitseminen vain yhdestä kerroksesta olisi ollut parempi ratkaisu keskittymisen kannalta.

Kuva 1. Taideryhmän osallistujat kerääntyivät savuavan nuotio ympärille. Nuotio oli heijastettu kuva Vapriikin Songlines-näyttelyn lattialla. Se symboloi myös taideryhmälle yhteen kerääntymistä ja vaikutus oli rauhoittava. Kuva: Lila Heinola.

4.2 Muistisairaahan kohtaaminen

Butter ja minä saavuimme museon aulaan noin 15 minuuttia ja osallistujat noin 10–30 minuuttia ennen tilaisuuden alkua. Siksi oli tärkeää, että aulaan oli mahdollisuus istuutua. Muita odotellessa kyseltiin aamun kuulumisia. Jaoin kaikille ”Tatamuri-jäsenkortit” eli Konkarit-kaulanauhassa olleet nimilaput ja pyysin laittamaan sen jokaisella kerralla kaulaan. Jos joku pari myöhästyi, ryhmän oli mahdollista edetä näyttelyyn toisen ohjaajan kanssa ja toinen ohjaaja jäi odottelemaan aulaan vielä toviksi.

Ryhmissä oli joitakin osallistujia, jotka käyttivät hissiä kerrosten välillä liikkumiseen. Emil Aaltosen museon hissittömyys ei ollut heille kuitenkaan ongelma. Siellä käytettiin kiirehtimättä leveitä, mattopäällysteisiä portaita, joissa oli hyvä kaide. Hissittömyyden vaikutus oli arvioitu ilmoittautumisen yhteydessä.

Muistisairaahan kohtaamisessa on tärkeää tiedostaa omien vuorovaikutustaitojen merkitys. Sairauden aiheuttamista muutoksista huolimatta muistisairaalle puhutaan kuten tasavertaiselle aikuiselle. Lyhyet lauseet, tutut sanat ja selkeä puhetapa tukevat ymmärrystä. Lisäksi muistetaan katsekontakti, sanotaan yksi asia kerrallaan ja siitä asiasta, mistä muistisairas puhuu. Ympäristön ja ihmisten rauhallisuus luovat levollista tunnelmaa ja luottamusta, mikä vahvistaa turvallisuudentunnetta. (Mönkäre 2017, 45–49.)

Vuorovaikutuksen kannalta oli arvokasta, että meillä ohjaajilla oli kokemusta muistisairaiden ja ikäihmisten parissa työskentelystä. Me emme toimineet opettajina tai museo-oppaina, vaan tuimme ryhmää ja fasilitoimme keskustelua. Asemoiduimme suhteellisen horisontaaliselle tasolle osallistujiin nähden ja kohtasimme osallistujat yksilöinä. Kohtaamiseen taitoon kuului, että kerroimme osallistujille itsestämme jotain muutakin kuin nimen ja ammattinimikkeen. Tieto saattoi liittyä koulutukseen tai työhön, ja motiiviin, miksi haluamme ohjata ryhmätoimintaa. Henkilökohtaisempia asioita kuten mielenkiinnon kohteita tai näyttelyn herättämiä tunteita ja reaktioita jaoimme myös jossain määrin. Tämä edisti luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin luomista.

Turvallisuuden tunnetta lisäsi myös se, että me tunsimme museoympäristön, jolloin ryhmän johdattaminen tilasta toiseen oli suunnitelmallista ja osallistujien mahdollisia liikkumisrajoituksia huomioivaa. Vaihtoehtoiset reitit tai tilat oli hyvä tietää, kun hissi yllättäen olikin epäkunnossa.

Havaitsin sekä itseni että muiden museolehtoreiden kohdalla, että vuorovaikutuksemme kehittivät rauhallisemmiksi ja kuuntelevaisemmiksi taideryhmien keskusteluja fasilitoidessamme. Me innostimme, motivoimme ja huomioimme osallistujien sen hetkisen virittyneisyyden ja kiinnostuksen.

Useimpien näyttelyiden kohdalla olimme suunnitteluvaiheessa alustavasti määritelleet, mihin kohtiin pysähdymme ja mitä aiheita tuomme esiin noin tunnin kestävästä kierroksen aikana. Osallistajat tuottivat yhteistä keskustelua havaintojensa ja mieleen tulleiden muistojen pohjalta. Seurasimme heidän reaktioitaan, ilmeitään ja eleitään. Keskustelujen perusteella päätelimme tai kysyimme, edetäänkö alustavan suunnitelman mukaan, pysähdytäänkö jonkin teoksen kohdalla pidempään tai valitaanko jokin muu teos. Näin luotiin kiireetön ja rento ilmapiiri, jossa ei ole pakotettua järjestystä eikä oikeita ja vääriä vastauksia. Myös fasilitoijan tarpeeksi kuuluva äänenkäyttö, taukojen pitäminen ja selkeä yleiskieli ilman vieraskielistä terminologiaa ja runsasta vuosilukujen luetteloimista helpottivat osallistujien kiinnittymistä meneillään olevaan hetkeen.

Elina Laurikaisen ja Mika Törmän mukaan kummassakaan museossa ei ole muita vastaavanlaisia ryhmätoimintoja muistisairaille ja läheisille. Heitä kiehtoivat ryhmän ohjaus fasilitoivalla menetelmällä. Siirtyminen asiantuntijaroolista samalle tasolle taideryhmän osallistujien kanssa ja pohdiskeleva keskustelu palkitsee tekijää eri tavalla kuin tavanomainen tietosisältöinen opastus. (Laurikainen 2025; Törmä 2025.)

4.3 Näyttelykäynnin merkityksellisyys

Taideryhmien näyttelykäynnit toteutettiin normaalien aukioloaikojen puitteissa. Poikkeuksena oli Emil Aaltosen museo, joka ottaa kaikki ryhmät mieluiten vastaan aukioloaikojen (keskiviikko, lauantai, sunnuntai) ulkopuolella, jotta

ryhmäkävijät saivat paremman kokemuksen museosta (Törmä 2025). Sara Hildénin taidemuseossa joustavuus sekä lämmin vastaanotto aulassa sanoin ja hymyin heti vierailun alussa kuvastaa museon kunnioittavaa suhtautumista asiakkaitaan kohtaan (Laurikainen 2025).

Tatamuri® museossa -taideryhmää ei erityisemmin häirinnyt muiden yksittäisten asiakkaiden läsnäolo näyttelyssä. Yksi haastateltava kommentoi kokeneensa ryhmän hukkuvan suuren yleisömassan keskelle eräässä näyttelyssä. Huomio kertoo siitä, että ryhmä ei pysynyt tarpeeksi tiiviinä ja muut kävijät sekoittuivat hänen mielessään ryhmän jäseniin. Muun runsaan yleisön vuoksi oli vaikea keskittyä. Toisaalta oli yhdenvertaisuutta edistävää, että taideryhmä liikkui ja keskusteli näyttelyissä luontevasti kuten muutkin asiakkaat, tosin ehkä hitaammin, keskittyneemmin ja vuorovaikutteisemmin.

Osallistujien reaktioista oli selkeästi havaittavissa, että he olivat vaikuttuneita monipuolisista ja visuaalisesti näyttävistä näyttelyistä. Oli tärkeää fasilitoida näyttelyyn tutustuminen heille selkeästi ja kohtuullisissa osissa. Ensimmäisen tunnin aikana tapahtuva näyttelyyn tutustuminen ja siitä keskusteleminen oli varsin pitkä virittäytymisaika. Havaintojen tekemisessä ja yhdistelemisessä tarvitaan ainakin jonkin tason kognitiivisia taitoja, joten siksi ryhmätoiminto sopii parhaiten niille henkilöille, joiden muistisairaus ei ole edennyt kovin pitkälle. (Butter 2025.)

Osallistujat painottivat oppineensa uuden tavan pysähtyä ja syventyä taiteeseen. Muiden ajatuksia kuullessa syntyi mielessä uusia ajatuksia ja merkityksiä. Jotkut tunsivat päässeensä keskustelujen aikana syvemmälle teosten merkityksiin. Yhden haastateltavan mukaan taidemuseoissa oli kiehtovampaa mieltä ja tulkita yhdessä, mitä taiteilija on halunnut sanoa, kuin että se kerrottaisiin faktana. Kun teoksista ei kerrottu liikaa, jäi katsoja sopivasti ”antennit pystyyn”. Ryhmähaastattelun puheenvuoroissa käytiin seuraavanlainen keskustelu oman näkemyksen merkityksestä:

Tuskin olisin muuten mennyt valokuvanäyttelyyn, että vaikka semmoisia tietysti ollut. Mutta ei ole ajatellut edes, aikaisemmin ennen kuin nyt, kun sitä avattiin. Malttoi pysähtyä ja katsoa, kuunnella mitä muut ajattelee. Niin koko ajan syntyy lisää merkityksiä omassa päässä. (Ryhmähaastattelu, henkilö 3).

Pääs paljon syvemmälle näyttelyiden suhteen. Ja mielenkiintoisia varsinkin nää meidän omat keskustelut siitä. Näyttelyt on antanut paljon, paljon enemmän. Joskus tulee semmoisia kiusallisia tilanteita, kun taiteilijat itse avaa ajatuksiaan. Mutta tässä tämmöisessä tavassa, missä niinku ulkopuoliset miettii, mitä taiteilija on halunnut kertoa tai jakaa, niin siinä on taas oma viehätyksensä. Se ei ehkä tyhjennä sitä pajatsoa niin täysin... eri näkökulmia... ollut erittäin hienoa. (Ryhmähaastattelu, henkilö 2).

Ja eihän sitä tarvitse nähdä semmoisena, minkä taiteilija on sen nähnyt, sen voi katsoo niinku omana näkemyksenä. Niin ainakin mulle on ollut, että mä oon enemmän katsonut taidetta. Mä oon pysähtynyt siihen ja sitten nyt osaa katsoa eri lailla. Aikaisemmin sitä on vaan vähän lukenut ja sillain. Nyt osaa itte tehdä vähän johtopäätöksiä siitä taiteesta. (Ryhmähaastattelu, henkilö 5).

Yhden osallistujan havainto oli, että taidetta katsellessaan hän keskustelee oman sisäisen minänsä kanssa. Taidemuseokäyntien yhteydessä ohjaaja Butter kannustikin käymään sisäistä vuoropuhelua taideteoksen kanssa, jolloin taide saa mahdollisuuden vaikuttaa ja herättää tunteita katsojassa.

Havaintojeni mukaan ryhmälle oli palkitsevaa, kun he oppivat uuden tavan tutustua näyttelyihin yhdessä keskustellen. Vuorovaikutus oli työkalu, jolla he ottivat vastuuta ryhmän toiminnasta ja dynamiikasta. Ymmärryksen kehittyminen näkyi selkeästi vuorovaikutuksen määrässä. Butter toi haastattelussa esiin huomion osallistujasta, joka ensimmäisellä kerralla puhui hiljaisella äänellä, lyhytsanaisesti vastailen ja vain silloin, kun häneltä kysyttiin jotain. Hän ei ottanut kontaktia juuri kehenkään ja vuorovaikutus puolison kanssa oli vähäistä. Seuraavilla kerroilla, kun ohjaajien ja osallistujien kasvot tulivat tutummiksi, hän oli kerta kerralta rentoutuneempi ja avautuneempi, minkä havaitsi puheen määrästä, äänen voimakkuudesta ja toiminnallisesta oma-aloitteisuudesta. Hän oli myös kehollisesti enemmän läsnä ja katsoi muita osallistujia useammin silmiin. Kasvoilla näkyi positiivisia ilmeitä. Oli selkeästi havaittavissa muutos, että hän oli jokaisella kerralla vahvemmin läsnä omana persoonanaan ja toimi itsenäisemmin. Tätä vaikutusta Butter kutsui vuorovaikutuksen rikastumiseksi. (Butter 2025.)

Butterin mukaan edellisen kaltaisessa tapauksessa voi alussa käydä niin, että läheinen ottaa aktiivisemmän roolin. Silloin läheinen puhuu muistisairaana puolesta ja siten pienentää toisen toimijuutta ja heidän keskinäisen vuorovaikutuksensa mahdollisuutta. Muistisairas jää ulkopuoliseksi eikä koe

olevansa vuorovaikutuksessa. Siksi Tatamuri®-menetelmässä painotetaan vuoropuhelua, ajan antamista puheen tuottamiselle ja aktiivista kuuntelua. On ratkaisevan tärkeää, että läheinen ymmärtää oman roolinsa merkityksen vuorovaikutuksen rikastamisessa. (Butter 2025.) Oma havaintoni oli, että useimmiten läheiset tiedostivat roolinsa alun perin tai ymmärsivät sen tilaisuuksien edetessä, jolloin he antoivat tilaa muistisairaalle puolison puheelle ja auttoivat tarvittaessa hienovaraisesti.

5 Taidetyöpaja osana taideryhmätoimintaa

5.1 Taidetyöpajan toteutus museossa

Näyttelykäynnin jälkeen siirtyminen työpajaan tapahtui luontevasti museon sisällä. Vapriikissa, Työväenmuseo Werstaalla ja Emil Aaltosen museossa tila oli erillinen huone. Sara Hildénin taidemuseossa varastosta tuodut pöydät ja tuolit järjestettiin henkilökunnan avustuksella isoon näyttelysaliin, josta oli suurten ikkunoiden läpi näkymä talviselle Näsijärvelle. Koska Tampereen taidemuseolla ei ole erillistä työpajatilaa eikä mahdollisuutta tehdä poikkeusjärjestelyjä näyttelytilaan, vuokrasimme lyhyen kävelymatkan päässä olevan Musiikki- ja hyvinvointitila Lystin.

Työpöydät olin joko minä tai museon henkilökunta järjestänyt valmiiksi siten, että neljä pöytää oli aseteltu vastakkain ja kummallakin puolella istui 4 henkilöä. Näin jokaisella oli riittävästi tilaa työskentelylle ja näkö- ja kuuloyhteys muihin. Tukevien pöytien ja tuolien lisäksi tilojen lämpötilat olivat miellyttäviä ja valaistus riittävä. Pöydät oli suojattu pyyhittävin liinoin. (Kuva 2., Kuva 3.)

Kuva 2. (vasemmalla) Taidevälineet oli katettu valmiiksi Vapriikin Pajaan. Keskellä pöytää oli froteepaloja Finlayson-näyttelyyn liittyen. Siveltimet ja paperit olivat valmiina jokaiselle. Kuva: Lila Heinola.

Kuva 3. (oikealla) Toisella kerralla välineet olivat sivupöydällä. Ne jaettiin vasta alkukeskustelun jälkeen. Kuvassa etualalla olevia kosteuspyyhkeitä jaettiin taidetyöskentelyn jälkeen sormien pyyhkimiseksi pikaisesti. Kuva: Lila Heinola.

Vapriikin Paja-työpajatila vesipisteineen ja pintamateriaaleineen soveltui parhaiten taidetyöskentelyyn. Muissa kohteissa oli vaihtelevat mahdollisuudet käyttää vettä, koska tiloissa ei joko ollut vesipistettä tai sitä oli saatavilla jonkin matkan päässä olevasta wc:stä. Sara Hildénin museossa ei näyttelytilassa saanut käyttää vettä lähellä olleiden taideteosten vuoksi. Näissä kohteissa käytössä oli kosteat sienet. Välineet pesin yleensä jälkikäteen Vapriikissa. Niitä säilytettiin työhuoneessani.

Taidevälineinä olivat akvarelliliidut, kosteat sienet ja akvarellipaperit. Joillakin kerroilla käytössä olivat myös siveltimet, vesi ja guassivärit. Akvarellipapereita oli kolmea kokoa. Jokaisella oli käytössään 12 akvarelliliitua, paksu sivellin kokoa 30 ja pieni sivellin kokoa 12. Hankin työvälineiksi osallistujien toiveiden mukaan grafiittikyniä, joiden kovuudet olivat 4B ja 6B. Lisäksi oli vesikulhot ja käsipaperia. Guassivärejä annosteltiin pulloista pienille muovipaaleille. Akvarellipapereita teipattiin maalarinteipillä kiinni alustana toimineeseen paksuun konepahviin työskentelyn ajaksi.

Noin tunnin pituinen työpaja eteni Tatamuri®-menetelmän mukaisesti siten, että alussa keskusteltiin, mikä tunnelma tai olotila osallistujalla oli näyttelyn jälkeen. Butter ohjasi keskustelua ja jokainen sai vuorollaan puheenvuoron. Siitä merkinä oli pieni pyöreä kivi, jonka edellinen puhuja antoi seuraavalle.

Keskustelun jälkeen osallistujat valitsivat paperin koon. Useimmilla rohkeus käyttää isompaa paperia kasvoi tapaamisten edetessä. Butter antoi osallistujille tehtävän piirtää tai maalata paperille oma kuvallinen muistiinpano siitä, mitä näyttelyssä oli nähnyt ja kokenut, mitä ajatuksia näyttely oli herättänyt.

Taidetyöskentelyyn kannustettiin lähtemään mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Butter rohkaisi tekemään niillä taidoilla, mitä on, ja pelkkä viivan vetokin riittäisi. Töitä ei arvosteltu. Ainoat tekniset opetukset, mitä Butter antoi taidetyöpajojen edetessä, oli rohkaisu akvarelliliidun jäljen levittämiseen kostealla sienellä tai siveltimellä sekä guassivärien sekoitukseen. Noin 2–3 ensimmäisellä kerralla usean työ oli kuitenkin pelkästään liiduilla tehty, sillä veden käyttö vaati selkeästi enemmän rohkeutta. (Kuvat 4.–7.)

Kuva 4. (ylh. vas.) Paperin oli paksua 300 gramman akvarellipaperia. Se kesti kastelua. Kuva: Lila Heinola.

Kuva 5. (ylh. oik.) Paksu sivellin oli ensimmäistä kertaa osallistujan käytössä. Kuva: Lila Heinola.

Kuva 6. (alh. vas.) Guassivärien sekoittaminen paletilla oli kiehtovaa. Kuva: Lila Heinola.

Kuva 7. (alh. oik.) Akvarelliliitujen jälki levittyi pienellä siveltimellä ja vedellä. Kuva: Lila Heinola.

Taidetyöskentelylle oli aikaa noin 20 minuuttia. Butter ohjeisti sulkemaan liiturasian kannen merkiksi siitä, että työ oli valmis. Ensimmäisellä kerralla ensimmäinen rasia sulkeutui jo noin 10 minuutin jälkeen. Seuraavilla kerroilla työskentelyaika piteni vähitellen. Havaitsin osallistujien välillä ideoivan muiden työskentelyä vaivihkaa seuratessaan. Sitten he avasivat liiturasian uudelleen ja jatkoivat työtään. Osallistujat työskentelivät keskittyneesti ja keskustelu oli vähäistä. Äänimaisema työtilassa oli työvälineiden suhinaa ja ajoittain kahdenkeskistä hiljaista, lyhyttä kommentointia. Tässä vaiheessa korostui erityisesti tarve keskittymisen mahdollistavalle rauhalliselle työtilalle, jossa ei ole häiritseviä taustääniä.

Kun työskentelyyn varattu aika oli kulunut, Butter pyysi kirjoittamaan töiden alareunaan oman nimen, päivämäärän ja työn nimen. Seuraavaksi hän pyysi jokaista vuorollaan kertomaan, miltä työn tekeminen tuntui. Saatuaan luvan näyttää työtä muillekin, Butter johdatti ryhmää keskustelemaan työstä yhdessä. Kun jokaisen työ oli katsottu ja ajatuksista sen taustalla keskusteltu, käytiin vielä kiertävän kiven avulla loppukeskustelu kotiinlähdön tunnelmista.

5.2 Taidetyöpajaan osallistumisen merkityksellisyys

Ryhmähaastattelussa sain vastauksia siihen, miten osallistujat kokivat siirtymisen näyttelystä työpajaan. Oman taidetyöskentelyn aloittamiseen oli joidenkin mielestä tarvittu pientä ponnistelua. Toisaalta mielessä pyöri näyttelyssä koettuja asioita, toisaalta oman muistiinpanon hahmottaminen saattoi olla hankalaa.

Näyttelyt herättivät monenlaisia tunteita. Teollisuusmuseo-näyttelyssä keskustelimme köyhyyden aiheuttamasta puutteesta työväestön keskuudessa. Yhteisessä keskustelussa osallistuja kertoi taidetyöskentelyn auttaneen mielikuvien ja tunteiden purkamisessa:

Näyttelystä tuli vähän haikea olo, mutta kun sai maalata työn, se helpotti.

Osallistujat kokivat toiminnan vaikuttaneen myönteisesti toimijuuteen ja vuorovaikutukseen. Kirjallisten haastattelujen vastauksissa osallistujat arvottivat yhteiset keskustelut ja taidetyöskentelyn yhtä tärkeiksi. Tapaamisten edetessä keskustelut kehittyivät tärkeämmiksi, koska avoimessa ilmapiirissä oli helpompi kertoa omia ajatuksiaan tutuille ryhmäläisille. Keskustelu ja taidetyöskentely kävivät ikään kuin vuoropuhelua, jossa osallistuja välillä käänsi katseen sisäänpäin ja välillä ulospäin muihin. Osallistujat tiedostivat, että omien tuntemusten ja näkemysten sanoittaminen edistää kielellisten taitojen ylläpitämistä, mikä on tärkeää sairauden edetessä.

Molemmat tärkeitä. Keskustelu ja taidetyöskentely ovat vuoropuhelua. Sairauden edetessä on hyvä harjoittaa kokemusten ja näkemysten sanoitusta. Loistavaa kuunnella muita. Ryhmä ♥. (Kirjallinen haastattelu 2024, henkilö G).

Molemmat (tärkeitä). Taidetyöskentely on vaatinut työskentelyä ajatus- ja näkemystasolla – miten tulkitsee havaintojaan. Keskustelusta erilaisia näkemyksiä ja havaintoja, myös osallistujien tarinoita. Ihania ihmisiä! (Kirjallinen haastattelu 2025, henkilö G).

Kiinnitin taidetyöpajojen aikana huomiota aktiiviseen toimijuuteen. Osallistujat tekivät useita itsenäisiä päätöksiä. He valitsivat paperin koon, asettivat sen vaakaan tai pystyyn, pohtivat aihetta ja valitsivat värejä. Jos työ alkoi mennä omasta mielestä väärään suuntaan, he tekivät korjauksia tai seurasivat uutta suuntaa. He päättivät, milloin työ oli valmis tai riittävän valmis. Tekijä sai valita, näytetäänkö hänen työnsä muille vai ei. Oli myös hänen päätöksensä, kertoiko hän muille, miltä työn tekeminen tuntui ja mitä ajatuksia hänellä tuli työtä tehdessään.

Keskustelu tuli ajan kuluessa tärkeämmäksi, koska avoimessa ilmapiirissä oli helppo kertoa omia ajatuksiaan. Taidetyöskentely oli myös tärkeää, vaikka alussa oli korkea kynnys esitellä tekeleitään muille. (Kirjallinen haastattelu 2024, henkilö D).

Havaintojeni mukaan ryhmän vuorovaikutus tiivistyi etenkin jokaisen työpajan loppuvaiheessa, jolloin katseltiin valmistuneita töitä yhdessä. Paperille syntynyt kuva ikään kuin kiteytti tekijän ajatukset ja hän pystyi sen avulla sujuvammin sanoittamaan tunteitaan, mieleen tulleita muistoja ja mieltelmiä. Toisten oli helpompi kuunnella ja ymmärtää tekijää, kun kuva tuki kertomusta. Butter sovelsi näissä keskusteluissa taideterapeuttisia menetelmiä. Hän antoi aikaa

kertoa ja rohkaisi yrittämään, mutta ei painostanut tai pakottanut. Vähitellen sanoja tuli lisää ja muut pääsivät käsitykseen puhujan ajatuksista.

Tapaamiskertojen edetessä oli havaittavissa, että työn valmistuttua osallistujat miettivät itsekseen paperille syntynyttä kuvaa ja mitä siitä muille kertoisivat. Oman puheenvuoron odottaminen vaati kärsivällisyyttä, etenkin jos oli huoli, ettei muistaisi, mitä ajatteli sanovansa. Tilannetta helpotti Butterin tapa ottaa jokainen vuorollaan huomioon ja aloittaa kysymyksellä ”Miltä tekeminen tuntui?” Keskustelu jatkui siitä luontevasti, eikä ollut väliä muistiko enää tarkalleen, mitä oli aikonut sanoa. Oleellista oli keskustella tunteista ja kokemuksista tässä hetkessä, mikä antoi kokemuksen osaamisesta ja tasavertaisemmasta asemasta keskustelussa.

Taidetyöskentelyn kautta tuli esiin lapsuuden ja nuoruuden muistoja, joista jotkut olivat kipeitäkin. Omien ajatusten kertomiseen liittyi vahvasti se, että kertoja tunsi olevansa turvassa. Hän pystyi luottamaan, etteivät muut osallistujat kerro toisten yksityisiä asioita eteenpäin eikä kenenkään keskustelua kyseenalaisteta tai arvostella. Näitä periaatteita Butter painotti ryhmälle jokaisella kerralla, joko suoraan kertomalla tai hienovaraisesti esimerkkiä näyttäen.

Keskusteluissa kävi useaan otteeseen ilmi osallistujien kokemus rohkeudesta olla pelkäämättä epäonnistumista. Joillakin oli kouluajoilta kokemuksia epäonnistumisista kuvaamataidon töissä, joita opettaja oli arvostellut enemmän tarkkuuden kuin itseilmaisun perusteella. Kun työpajassa ei määritelty aihetta tarkasti eikä töitä arvosteltu, antoi se osallistujille ilmaisuvapautta. Lopputuloksena työt olivat usein hyvin erilaisia, mikä kuvastaa osallistujien erilaisia taustoja ja keskustelujen moniulotteisuutta. Ryhmähaastattelussa osallistujat ilmaisivat myös turvallisen ilmapiirin rohkaisseen heitä, jopa uskomattomiin suorituksiin.

Te loitte sellaisen ilmapiirin, että oma ajatus sai tulla sieltä esiin.
(Ryhmähaastattelu, henkilö 4).

En mäkään olisi ikinä uskonut, että tämmöistä, vaikka mä oon montaa ammattia ja käsilläni tehnyt elämässäni mitä mä haluan, niin tää on ihan uskomatonta

mullekin. Mutta tietysti se on tuon emännän ansiota – mua houkutellu.
(Ryhmähaastattelu, henkilö 7).

Taidetta pidempään harrastaneet osallistujat arvostivat laadukkaita taidevälineitä ja akvarellipaperia, mikä kertoi heidän mielestään kunnioituksesta osallistujia kohtaan.

Joku on vielä laittanut kaikki välineet, pensselit, värit... Hienot hyvät värit tuossa vaan ja vielä valkoinen paperi, niin koska saa aloittaa. Kun on vaan niin hirveesti siellä päässä siitä näyttelystä. (Ryhmähaastattelu, henkilö 4).

Taidetyöpajan aikana käydyissä keskusteluissa havaitsin, että osallistujat yllättyivät positiivisesti paitsi omista kyvyistään myös puolison kuvataiteellisista ilmaisutaidoista. Ryhmähaastattelussa yksi aviomies kertoi hämmästyneensä, sillä ei ollut koskaan 46 vuoden avioliiton aikana nähnyt vaimonsa tekevän taidetta. Vaimo täsmensi, ettei ole koskaan tehnyt tai harrastanut mitään taidetta, mutta ensimmäisellä kerralla annettujen ohjeiden perusteella hän oli uskaltanut tehdä vapaasti mitä haluaa.

Sara Hildénin taidemuseossa työpaja toteutettiin näyttelytilassa muiden museokävijöiden läsnä ollessa. Ennakko-oletukseni oli, että se vaikuttaisi keskittymiseen ja keskusteluihin. Vaikutus olikin havaintojeni mukaan yllättävän lievä, mikä kertoi siitä, että ryhmäytyminen ja osallistujien luottamus itseensä oli voimistunut. Erään osallistujan havainto oli:

Koko porukka alko heti tekeen töitä ja kunnolla. Ihan niin kuin niitä muita ihmisiä ei olisi siellä ollutkaan, eikä koko niinku sitä muuta porukkaa. Mä kiinnitin siihen huomiota, että me oltiin aika jengi. (Ryhmähaastattelu, henkilö 2).

Näyttelytila oli avara ja yksittäisten kävijöiden määrä kohtuullinen, joten ryhmän ympärille muodostui eräänlainen yksityinen, näkymätön kupla. Muut kävijät olivat kiinnostuneita ryhmästä, jääden toviksi etäältä katselemaan. Työpajan pitäminen julkisessa tilassa ei vaikuttanut ryhmän keskusteluihin rajoittavasti. Tämä oli mahdollista, koska sillä kertaa taideryhmä oli jo tuttu eli tavannut useamman kerran. Ryhmä toi turvaa erikoisessa tilanteessa.

Osallistumisen merkityksellisyyttä tutkin kirjallisten haastatteluvastausten avulla. Yhdessä parina osallistuminen koettiin hyvänä ratkaisuna, sillä yksin tuleminen olisi ollut epätodennäköistä. Tasa-arvoisessa keskustelussa ei ollut merkitystä

sillä, oliko muistisairas vai ei. Jokainen tuli kohdatuksi omana itsenään turvallisessa ilmapiirissä ja vertaistuen hengessä. Yhdessä pareina ja ryhmänä koettu positiivinen kokemus sekä uusien ystävyys-suhteiden solmiminen koettiin ainutlaatuisena elämäntilanteessa, johon sairaus on tuonut haasteita.

Voimme tasa-arvoisina kokea ja tehdä taidetta turvallisessa ilmapiirissä omana itsenämme sekä myös yhdessä samankaltaisessa tilanteessa olevien, mutta kuitenkin erilaisten ihmisten kanssa. Se antaa myös uusia näkökulmia. (Kirjallinen haastattelu 2024, henkilö B).

Elävöittänyt arkea. Tuonut uusia vertaisystäviä ja heidän näkemyksiään elämään. (Kirjallinen haastattelu 2025, henkilö C).

Kysyttäessä osallistujilta, miten osallistuminen on vaikuttanut yhteiseen arkeen, kertoivat he positiivisista tai neutraaleista vaikutuksista. Vastauksissa ilmeni arvostus yhteistä kokemusta kohtaan ja myös suhtautumisen muuttuneen puolisoa kohtaan:

Kaikki yhteinen kokeminen merkitsee paljon tässä vaiheessa. Tämä oli ihan erilaista kuin muut yhdessä koetut. Molemmat ”boxin” ulkopuolella yhtä aikaa. (Kirjallinen haastattelu 2025, henkilö A).

Lisää myötätuntoa ja opettaa kuuntelemaan toista ihmistä. (Kirjallinen haastattelu 2025, henkilö D).

Arkielämään oli tullut uutta yhteistä keskusteltavaa, mikä oli virkistävää vaihtelua. Yhdessä harrastaminen kevensi ja ryhdisti arkea. Taide oli tuonut toivoa ja lisännyt uskoa selviämiseen:

Se on ollut kuin ankkuri ihmisyyteen, toisten ihmisten kohtaamiseen ja uskoon ihmisen hyvyyteen. Koko maailman kaoottisuuden ja omankin elämäntilanteen keskellä. (Kirjallinen haastattelu 2024, henkilö B).

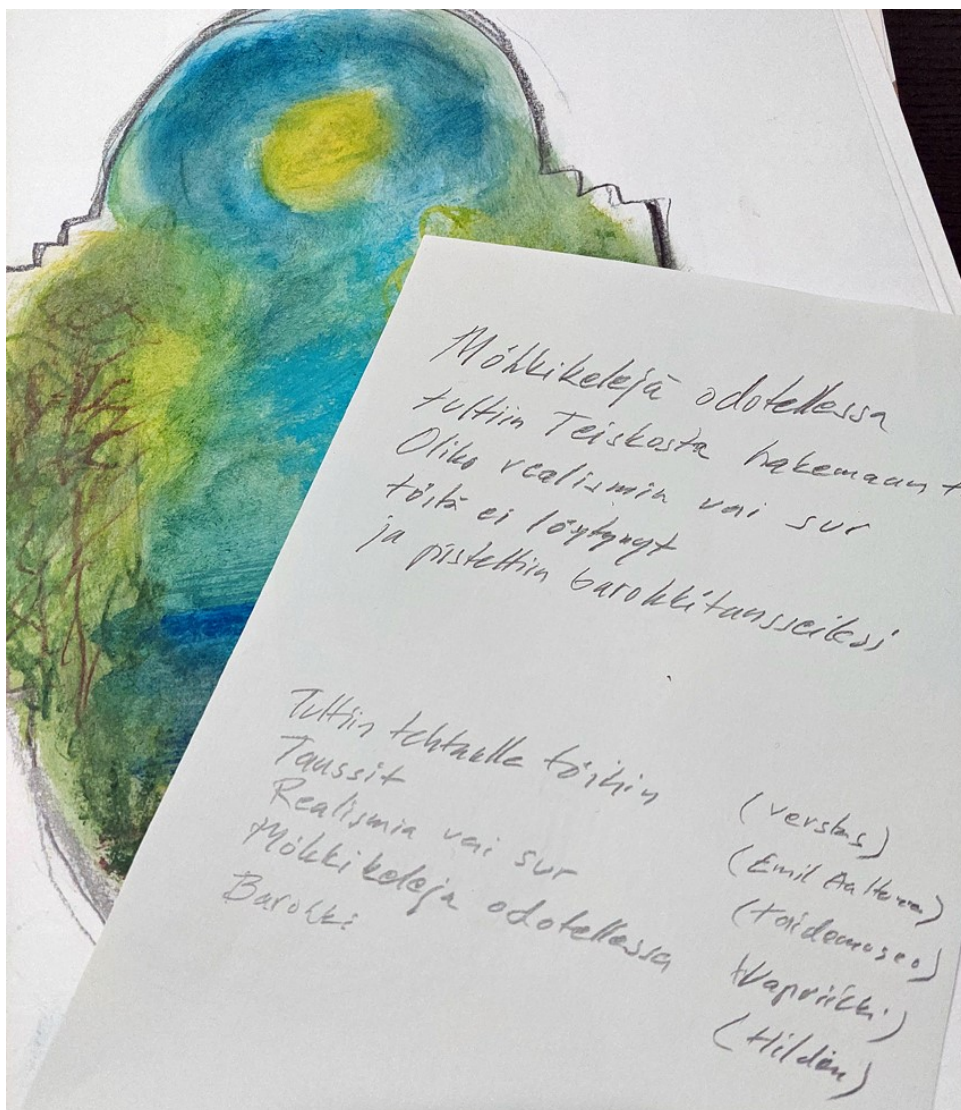
6 Osallistujien töiden näyttely osana taideryhmätoimintaa

6.1 Näyttelyn kuratointi ja valmistelut

Taideryhmän viidessä ensimmäisessä tapaamisessa tehdyt työt säilytettiin ryhmän toiminnan ajan työhuoneessani. Valokuvasin ne kaikki ajatellen viimeistä eli 6:tta kertaa, jolloin työt annettiin tekijöille takaisin. Tuolloin he kuratoivat eli valitsivat omista töistään sen, joka tuli digitaaliseen näyttelyyn. Ensimmäisen ryhmän työt olivat esillä Tampereen ratikan matkustamonäytöillä viikolla 50/2024 ja toisen ryhmän viikolla 12/2025.

Kuratointiprosessin aikana osallistujat selailivat töitään ja palasivat ajatuksissaan ja keskusteluissaan menneiden viikkojen kokemuksiin. Näytin heille edellisen ryhmän digitaalisen näyttelyn, jotta heille konkretisoituisi töiden esillepano. Se vaikutti helpottavan valintaa, jonka jälkeen keskustelimme heidän töilleen antamista nimistä ja haluavatko he omia nimiään esille. He halusivat esiintyä etunimellään, paitsi yksi, joka erikoisena pitämänsä nimen vuoksi ei halunnut olla tunnistettavissa.

Toiselle ryhmälle Butter antoi sanatehtävän osana kuratointia. Osallistujat kirjoittivat paperille töilleen antamansa nimet. Sanoja uudelleen järjestämällä ja muokkaamalla he koostivat runon tai ajattelman kaltaisia tekstejä, jotka luettiin ääneen. (Kuva 8.) Harjoitus selkeästi kiinnosti osallistujia, mutta oli havaittavissa myös kognitiivisia vaikeuksia tai kirjallisen ajattelun ja ilmaisun harjoittamattomuutta. Joillekin tehtävä oli helpompi. He kertoivat nauttineensa tunteesta, että he ikään kuin kiteyttivät kaikkien tekemiensä töiden ajatukset yhteen runoon.

Kuva 8. Osallistuja kirjoitti paperin alaosaan viiden tekemänsä maalauksen nimet. Sanoja poimimalla hän muodosti runon, jonka hän kirjoitti arkin yläosaan.

Mökkikelejä odotellessa
 tultiin Teiskosta hakemaan töitä.
 Oliko realismia vai sur
 töitä ei löytynyt
 ja pistettiin barokkitansseiksi.

Keskustelu oli runsasta heti tilaisuuden alussa ennen kuratointia.

Tiedostaessaan, että tapaamme viimeisen kerran, kiittivät osallistujat meitä ohjaajia. He kertoivat arvostavansa ohjaajien ammattitaitoista ohjausta. He arvioivat meidän paneutuneen rinnalla kulkemiseen lämmöllä ja kunnioituksella.

Kuratoinnin jälkeen keskustelu jatkui kahvia ja leivonnaisia nauttien. Jaoin osallistujille kirjalliset haastattelulomakkeet palautuskuorineen, ja ensimmäiselle ryhmälle tein tässä vaiheessa ryhmähaastattelun.

Valittujen teosten valokuvista (Kuva 9. ja Kuva 10.) tein graafiset taitot digitaalisiin näyttelyihin. Kumpikin näyttelykokonaisuus muodostui kahdeksasta kuvasta. Teostietojen lisäksi oli lyhyet otsikot Tatamuri® museossa - taideryhmästä ja Konkarit-kotisivujen osoite. Suunnittelin näyttelyt iDiD-infonäyttöjärjestelmässä, jota Tampereen kaupunki käyttää kaupunginlaajuisesti digitaalisena viestintäkanavana julkisissa tiloissaan. Ratikan lisäksi näyttelyt näkyivät joidenkin julkisten tilojen kuten Vapriikin ja Tampereen kaupungin palvelupisteiden aulanäytöissä. iDiD-järjestelmä oli minulle entuudestaan tuttu työväline, sillä olin käyttänyt sitä 8 vuoden ajan valokuvanäyttelyiden tekoon yhteistyössä Vapriikin kuva-arkiston kanssa.

Kuva 9. Kahdeksan teoskuvan kollaasissa on Tatamuri® museossa - taideryhmän valitsemat teokset joulukuussa 2024 esillä olleeseen näyttelyyn. Teosten nimet ovat (vas. ylh.) Seitsemän sisarta; Maailma on kysymyksiä täynnä; Värien ilotulitus; (vas. kesk.) Sininen hetki elämässä; Marraskuu; (vas. alh.) Kuuleeko kukaan; Eläköön elämä; Seitsemän sisarta. Kuvat: Lila Heinola.

Kuva 10. Kahdeksan teoskuvan kollaasissa on Tatamuri® museossa - taideryhmän valitsemat teokset maaliskuussa 2025 esillä olleeseen näyttelyyn. Teosten nimet ovat (vas. ylh.) Kotipuu; Barokki; Hiiri; (vas. kesk.) Työn ääniä; Tampereen valot näkyy; (vas. alh.) Katu ja koulu; Yö; Oma kuva. Kuvat: Lila Heinola.

6.2 Kuratoinnin ja diginäyttelyn merkityksellisyys

Butterin mukaan kuratoinnissa tapahtuva päätöksenteko oli aktiivista toimijuutta, jota muistisairas ei enää välttämättä usein koe. Osallistuja katseli kaikkia itse tekemiään töitään, mietti niiden nimiä ja valitsi lopulta yhden näyttelyyn, mikä oli suuri päätös. Keskusteluissa töitä läpikäydessä muut vielä tukivat päätöstä, mikä vahvisti onnistumisen tunnetta. (Butter 2025.)

Digitaalinen näyttely oli taideryhmän juhlallinen päätösvaihe, jollaista osallistujat eivät olleet aiemmin kokeneet. Havaitsin keskusteluista, että näyttely merkitsi heille näkyväksi tulemistä. Heitä kiehtoi näyttelyn sijainti julkisessa liikennevälineessä, jossa ihmiset arkisilla matkoillaan näkisivät heidän tekemäänsä taidetta. Osallistujat suunnittelivat tekevänsä ratikalla pitkiä kaupunkimatkoja nähdäkseen näyttelyn monta kertaa. Vain yksi pari ei ollut vielä kertaakaan matkustanut ratikalla ja muut houkuttelivatkin heitä toteuttamaan matkan taiteen vuoksi.

Jotkut olivat meidän ohjaajien kannustamina hankkineet kotiin taidetarvikkeita ja järjestäneet tilaa työskentelylle. Tällöin kotona oli jatkuvaa taidetyöskentelyä ja näyttelytoimintaa, josta myös sukulaiset ja ystävät pääsivät nauttimaan. Ohjaajina luonnollisesti iloitsimme, että vuoropuhelu jatkui kotona taidetta tehden. Taiteen tekeminen yhdessä vertaisryhmän kanssa oli kuitenkin erään osallistujan toive jatkossa:

Alumneille voisi olla omia ryhmiä, joiden kokoontumistiheys olisi harvempi. Sinänsä oman osallistumisen ei toivoisi päättyvän lainkaan. Pysyvä jäsenyys innokkaille. (Kirjallinen haastattelu 2024, henkilö G).

7 Lopuksi

Tutkimukseni päätavoite oli tunnistaa tärkeimmät muistisairaiden ja läheisten vuorovaikutusta rikastavat tekijät, kun he osallistuvat taideryhmätoimintaan museoympäristössä. Määrittelyn kautta tavoitteeni oli tarjota työkaluja museopedagogisen yleisötyön ja vuorovaikutteisen ryhmätoiminnan kehittämiseen tälle kohderyhmälle. Avaan seuraavaksi keskeisimmät tulokset, jotka olen myös koonnut liitteeseen 5.

Tutkimukseni kohde oli Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminta, jonka kahta ryhmää havainnoimalla ja haastatteleamalla sain osallistujalähtöistä tietoa. Osallistujien kannalta viisi tekijää muodosti vuorovaikutusta rikastavan kokonaiskuvan. Ensinnäkin yhdessä osallistuminen oli muistisairaille ja läheisille kokemus, jossa kumpikin oli aktiivinen toimija uuden asian äärellä. Tämä rikasti heidän keskinäistä vuorovaikutusta myös kotona. Yhdessä osallistuminen oli toimiva ratkaisu siitäkin käytännöllisestä syystä, että läheinen toimi tarvittaessa muistisairaana apuna ja mahdollisti parin osallistumisen.

Toiseksi osallistujat painottivat oppineensa uuden tavan katsoa näyttelyjä. Tämä tarkoitti ohjaajien fasilitoinnin kautta syntyneitä havainnoivaa ja keskustelevaa toimintaa, jossa osallistujat käsittelivät ajatuksia, tunteita ja merkityksiä vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Samalla vuorovaikutus mahdollisti osallistujille vastuun ottamista ryhmän toiminnasta ja dynamiikasta, mikä lisäsi yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Kolmas haastatteluissa esiin tullut tekijä oli osallistujien sisäänpäin kääntymisen vaihe taidetyöpajassa. Siinä osallistuja keskusteli itsensä kanssa ja ilmaisi ajatuksiaan kuvallisesti paperille. Tämän jälkeen käyty yhteinen keskustelu muodosti neljännen tekijän. Ajatusten jakaminen muiden kanssa muovasi ilmapiiriä kerta kerralta avoimemmaksi ja luottamuksellisemmaksi. Näyttelyn kuratointi oli itsetunnon kohoamista ja päättäjän roolia korostanut viides tekijä.

Ohjaajien kannustus sekä muilta osallistujilta saatu vertaistuki mahdollistivat empaattisten ajatusten kasvun itseä ja muita kohtaan. Myönteiseen

vaikutukseen tarvittiin lisäksi ohjaajien ja museoiden henkilökunnan yhteistyötä sekä kohtaamis- ja tunnetaitoja. Haastatteluissa Butter, Laurikainen ja Törmä kiteyttivät turvallisuuden tunteen luomisen ohjaajan ja fasilitoijan näkökulmasta. Peruselementtejä olivat ohjaajien ja museoiden henkilökunnan kunnioittava ja avoin asenne osallistujia ja toimintaa kohtaan. Hyvän suunnittelun lisäksi joustava ja soveltava työskentelytapa pohjusti turvallista ilmapiiriä. Tässä lähestyttiin karitatiivisen hoitoteorian ja validaatiomenetelmän ydintä, jossa ihminen kohdataan kokonaisuutena ja tunnetasolla, ja edetään sen mukaan.

Niin ikään tärkeään rooliin nousivat museonäyttelyiden valinnat ja niihin tutustumisjärjestys sekä kaksi tuntia kestäneiden tilaisuuksien eri vaiheiden suunnittelu, jotka huolella tehtyinä varmistivat tilaisuuksien sujuvuuden, rentouden ja joustavuuden. Ilmapiiriin vaikuttivat myös konkreettiset valmistelut eli taidetarvikkeiden valinta, hankinta ja kuljetus kohteeseen sekä tarvittaessa kalusteiden siirtely. Osallistujat tunsivat olevansa arvostettuja ja odotettuja, kun kaikki tarvittava oli katettu heille valmiiksi pöytiin.

Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnassa sovellettiin ryhmätaideterapiaan pohjautuvaa Tatamuri®-menetelmää. Joka kerralla samanlaisena toistuva rakenne toi osallistujille tutun ja turvallisen tunteen, mikä syvensi taidetyöskentelyä ja vuoropuhelua itsensä ja muiden kanssa. Taiteen tekemisen myötä osallistujien mieliin ja keskusteluihin nousi muistoja ja tunteita, joiden esiintuloa he itsekin ihmettelivät. Taiteen tekeminen vaikutti merkittävästi siihen, että keskustelut etenivät pinnallisesta juttelusta syvälliseen oman elämänkaaren muisteluun tai nykytilanteesta avautumiseen. Osallistujan oma minä tuli esiin, hän oli paljon muutakin kuin muistisairas henkilö tai muistisairaana läheinen.

Tatamuri® museossa -toiminnassa museot ja taide sekä vuorovaikutus ryhmän muiden jäsenien ja ohjaajien kanssa edistivät osallistujien hyvinvointia, kulttuurihyvinvointia. Vaikutus oli vähintään hetkellistä, kyseisenä päivänä tapahtunutta. Joidenkin kohdalla vaikutus oli pidempiaikaista, vähintään kuuden viikon ajan tai jopa pidempään kestänyttä. Vaikutusten keston tutkiminen muistisairaiden ja läheisten kohdalla olisi jatkossa relevantti tutkimuskohde jo

siitäkin syystä, että muistisairaiden hoito mitä todennäköisimmin tulee nojautumaan yhä enemmän omaishoitajien varaan.

Kulttuurihyvinvointipalvelujen tarve kasvaa tulevaisuudessa. Museoiden yhteiskunnalliseen rooliin kuuluu entistä enemmän huomioida erilaiset kohderyhmät, jotka ovat vaarassa kokea ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä. Resurssien ja rahoituksen perustelemiseen tarvitaan vakuuttavaa tietoa vaikutuksista.

Koen ohjaajan ja osallistuvan havainnoijan roolieni olleen tärkeitä tämän tutkimuksen kannalta, sillä ne mahdollistivat tilaisuuksien aikana tapahtuneiden keskustelujen ja sanattomien viestien huomioimista. Näin ryhmän kehityskaaren ensimmäisestä tapaamisesta viimeisen kerran kuratointivaiheeseen, jolloin pystyin muodostamaan kokonaiskuvan vuorovaikutuksen kehittymisestä. Moniammatillinen työskentely Tiina Butterin ja museoiden henkilökunnan kanssa teki toteutuksesta moniulotteisempaa, sillä jokainen toi oman persoonansa ja ammattitaitonsa aidosti esiin. Haastatteluissa heidän näkemyksensä ja motiivinsa kirkastuivat vielä enemmän myös minulle, mikä auttoi ymmärtämään ryhmätoiminnan tuottamista heidän näkökulmastaan.

Tämä tutkimus valotti museoiden keinoja edistää merkityksellistä vuorovaikutusta muistisairaiden ja läheisten kanssa. Turvallisuuden tunteeseen ja empatiaan perustuvat lähtökohdat ovat tärkeitä myös muiden osallistujaryhmien kanssa, joten uskon tästä tutkimuksesta olevan hyötyä museo- ja kulttuurialalla yleisemminkin. Tulevaisuudessa näen museoissa potentiaalia tutkimus- ja kehittämiskohteeksi nimenomaan kulttuurihyvinvoinnin näkökulmasta. Yhteiskunnallinen moninaisuus, kävijöiden erilaiset taustat ja intressit muodostavat uusia kehyksiä, joihin museot pystyvät räätälöimään sisältöä.

Eryteisesti haluan tähdentää mahdollisuuksien olemassaoloa erilaisissa museoissa, olivat ne sitten kulttuurihistoriallisia, luonnontieteellisiä tai taidemuseoita. Rohkean ja avoimen asenteen lisäksi tarvitaan resursseja, joista tärkeimpiä ovat taitavat tekijät ja yhteistyökumppanit. Moniammatillisella

yhteistyöllä pystyy ketterästi muotoilemaan merkityksellisiä palveluja. Museoiden kokoelmat ja näyttelyt, henkilökunta ja tilat muodostavat vankan perustan, jonka avulla on mitä parhaimmat mahdollisuudet edistää kävijöiden kulttuurihyvinvointia.

Lähteet

Haastattelut

Butter, T. 2025. Ryhmätaideterapeutti Tiina Butteria haastatteli 4.2.2025 Lila Heinola.

Kirjallinen haastattelu. 2024. Tatamuri® museossa -ryhmän osallistujat, henkilöt A–H. 26.11.-10.12.2024.

Kirjallinen haastattelu. 2025. Tatamuri® museossa -ryhmän osallistujat, henkilöt A–F, vastasivat kirjalliseen haastatteluun 4.-18.3.2025.

Laurikainen, E. 2025. Museolehtori Elina Laurikaista haastatteli 10.2.2025 Lila Heinola.

Ryhmähaastattelu. 2024. Tatamuri® museossa -ryhmän osallistujia, henkilöitä 1–8 haastatteli 26.11.2024 Lila Heinola.

Törmä, M. 2025. Museonjohtaja Mika Törmää haastatteli 7.2.2025 Lila Heinola.

Tutkimusartikkelit ja -kirjallisuus

Allen, P.; Brown, A.; Camic, P.M.; Cutler, D; Harvey, L.; Pasiecznik Parsons, M; Sweeney, R.; Ward, E. & Zeilig, H. 2015. Dementia-friendly arts guide. A practical guide to becoming a dementia-friendly arts venue. Alzheimer's Society. Viitattu 30.3.2025. https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/2019-07/AS_DF_NEW_Arts_Guide_Online_09_07_19.pdf.

Butter, T. 2017. Taidetta ja tarinoita muistisairaana rinnalla – TATAMURI®-menetelmän kehitystyö ja konseptointi. Opinnäytetyö (YAMK). Soveltava taide. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 30.3.2025. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2017060612503>.

Butter, T. 2019. Taidetta ja tarinoita muistisairaana rinnalla – Tatamuri®-menetelmän kehitystyö ja konseptointi. Teoksessa Tanskanen, I. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256, 194–212. Viitattu 30.3.2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-216-717-0>.

Chatterjee, H. & Noble, G. 2013. *Museums, Health and Well-Being*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Chatterjee, H.; Vreeland, S. & Noble, G. 2009. Museopathy: Exploring the Healing Potential of Handling Museum Objects. *Museum & Society*. Vol. 7, No 3, 164–177. Viitattu 30.3.2025. <https://doi.org/10.29311/mas.v7i3.145>.

D’Cunha, N.M.; McKune, A.J.; Isbel, S.; Kellett, J.; Georgousopoulou, E.N. & Naumovski, N. 2019. Psychophysiological Responses in People Living with Dementia after an Art Gallery Intervention: An Exploratory Study. *Journal of Alzheimer’s Disease*. Vol. 72, No 2, 549–562. Viitattu 30.3.2025. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.turkuamk.fi/doi/epdf/10.3233/JAD-190784>. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Falk, J. H. 2022. *The Value of Museums. Enhancing Societal Well-Being*. London: Rowman & Littlefield.

Falk, J.H.; Claudio, N. & Meier, D. 2023. Measuring the Public Value of Finnish Museum Experiences. Viitattu 30.3.2025. <https://www.instituteforlearninginnovation.org/wp-content/uploads/2022/11/Measuring-the-Public-Value-of-Museum-Experiences-FINAL-REVISED.pdf>.

Fancourt, D. & Finn, S. 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Health evidence network synthesis report 67. World Health Organization. Viitattu 30.3.2025. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>.

Hannula, L. 2019. *Kävijät, kokijat, kokemukset: Museologinen tutkimus Siffin senioriklubista taidemuseon keskiössä*. Väitöskirja. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 30.3.2025. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7638-5>.

Heinola, L. & Penninkangas, O. 2018. Äänimuseot tuovat muistoja mieleen. *Musiikin suunta -verkkolehti*. No 3. Suomen etnomusikologinen seura. Viitattu 30.3.2025. <https://musiikinsuunta.fi/2018/3-2018-40-vuosikerta/aanimuseot-tuovat-muistoja-mieleen/>.

Heinola, L. & Tuomainen, P. 2013. Avartuva museo avoinna sinulle. *Museoon* 2/2013, Tampereen kaupungin museoiden tiedotuslehti, 22–23. Viitattu 30.3.2025. https://issuu.com/vapriikki/docs/museoon_2_2013/25.

Heinola, L. 2021. Sound museums and museum packages for lending out. Evoking memories with audio collections. Teoksessa Cutler, D.; Karttunen, R. & Räsänen, J. (toim.) Love in a cold climate. Creative ageing in Finland. Lontoo: The Baring Foundation, 55–57. Viitattu 30.3.2025.

https://cdn.baringfoundation.org.uk/wp-content/uploads/BF_Creative-ageing-Finland_WEB.pdf.

Heinola, L. 2023a. Tatamuri® in the museum – Group for people with memory disorder and their family members. Teoksessa Lاراignée, M. (toim.) Best practice 11. A tool to improve museum education internationally. ICOM CECA Best Practice Books, 110–119. Viitattu 30.3.2025.

<https://ceca.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/5/2023/09/Book-BEST-PRACTICE-11-2023-336Mo.pdf>.

Heinola, L. 2023b. Vuoden paras päivä. Taidetutka-verkkolehti. Terveyttä kulttuurista mielenterveysseura ry. Viitattu 30.3.2025.

<https://taidetutka.fi/2023/vuoden-paras-paiva/>.

Heinola, L. 2024a. Spontaani värileikki ja keskustelut museossa. Vapaalla-lehti. Syksy 2024. Tampereen kaupungin kulttuurin palveluryhmän lehti. Viitattu 30.3.2025. https://www.e-julkaisu.fi/tampereen_kaupunki/vapaalla-syksy-2024/mobile.html#pid=12.

Heinola, L. 2024b. Timpurinkynä ei vierinyt katolta. Museokello 2024. Kulttuuriympäristö- ja museouutisia Pirkanmaalta. Tampereen historialliset museot / Pirkanmaan maakuntamuseo. Viitattu 30.3.2025. https://www.e-julkaisu.fi/tampereen_kaupunki/pirkanmaan_maakuntamuseo/museokello-2024/mobile.html#pid=48.

Houni, P.; Turpeinen, I. & Vuolasto, J. 2020. TAIDETTA! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Huhtinen-Hilden, L.; Puustelli-Pitkänen, A.; Strandman, P. & Ala-Nikkola, E. 2017. Kohti luovaa arkea. Kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä. Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Viitattu 30.3.2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-012-0>.

ICOM Finland. 2025. Museomääritelmä. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://icomfinland.fi/museomaaritelma/>.

Ioannides, E. 2016. Museums as Therapeutic Environments and the Contribution of Art Therapy. *Museum International ICOM*. Vol. 68, No 271—272. Viitattu 30.3.2025.

https://www.researchgate.net/publication/316247518_Museums_as_Therapeutic_Environments_and_the_Contribution_of_Art_Therapy.

Itkonen, S. 2009. Muistisairaat ja museot. Vinkkejä yhteistyöhön ja museokäynteihin -opas. Ateneumin taidemuseo. Viitattu 30.3.2025.

https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketti_ja_opaat/muistisairaat_ja_museot_opas.pdf.

Kaitavuori, K. 2009. Museo ja yleisö. Teoksessa Kinanen, P. (toim.) *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57. 2., korjattu painos. Helsinki: Suomen museoliitto, 279–294.

Kinanen, P.; Nystedt, H. & Tornberg, L. 2012. Avarampi museo aikuisille. *Suomen museoliiton julkaisuja* 61. Viitattu 30.3.2025. https://museoliitto.fi/wp-content/uploads/2023/10/Avarampi_museo_aikuisille.pdf.

Kinsey, D.; Orr, N.; Anderson, R. & Lang, I. 2022. A conceptual model of the impact of including carers in museum programmes for people with dementia. *Dementia*. Vol. 21, No 8, 2584–2600. Viitattu 30.3.2025. <https://doi-org.ezproxy.turkuamk.fi/10.1177/14713012221126803>. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Konkarit – Ikäihmisten museopalveluja. 2025. Tampereen kaupunki. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://www.tampere.fi/konkarit>.

Koskela, H. 2018. "Tulppaanikimppu palasi mieleeni" – taideterapiaa muistisairaalle. *Apu*, 19.8.2018. Viitattu 30.3.2025. <https://www.apu.fi/artikkelit/tulppaanikimppu-palasi-mieleeni-taideterapiaa-muistisairaalle>.

Kämäräinen, L. 2013. TunteVA® -omaisten opas. Miten ymmärtää muistisairasta ihmistä? Tampere: Tampereen kaupunkilähetys ry.

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 1.3.2019/166. Viitattu 30.3.2025. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2019/166>.

Letrondo, P.A.; Ashley, S.A.; Flinn, A.; Burton, A.; Kador, T. & Mukadam, N. 2023. Systematic review of arts and culture-based interventions for people living

with dementia and their caregivers. *Ageing Research Reviews*. Vol. 83, No 101793. Viitattu 30.3.2025. <https://doi.org/10.1016/j.arr.2022.101793>.

Liikkeelle luotsin kanssa. 2025. Tampereen kaupunki. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://www.tampere.fi/luotsit>.

Liippo, E. 2019. Ajatushetki - erityisopastus muistisairaille ja muististaan huolissaan oleville. Turun taidemuseo. Viitattu 30.3.2025. <https://turunaidemuseo.fi/wp-content/uploads/2021/09/Manuaali-Manualen.pdf>.

Lilja-Viherlampi, L-M. & Rosenlöf, A-M. 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa Tanskanen, I. (toim.) *Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256, 20–38. Viitattu 30.3.2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-216-717-0>.

Malmisalo-Lensu, A-M. & Mäkinen, M. 2009. Museo oppimisen paikkana. Teoksessa Kinanen, P. (toim.) *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57. 2., korjattu painos. Helsinki: Suomen museoliitto, 295–318.

Meet me. 2025. Museum of Modern Art. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://www.moma.org/visit/accessibility/meetme/>.

Museolaki 15.3.2019/314. Viitattu 30.3.2025. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2019/314>.

Museoliitto. 2024. Museoiden valtionosuudet 2025 on vahvistettu – leikkaukset kohdistuvat perusrahoituksen henkilötyövuosiin. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://museoliitto.fi/uutinen/museoiden-valuationosuudet-2025-on-vahvistettu/>.

Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry. 2023. Gallen-Kallelan Museon Paluu Keniaan hanke on Vuoden museopedagoginen teko 2023. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://pedaali.fi/2023/09/06/>.

Museum of Modern Art. n.d. Interview with Richard Taylor. *Perspectives*. 60–67. Viitattu 30.3.2025. https://www.moma.org/momaorg/shared/pdfs/docs/meetme/Perspectives_RTaylor.pdf.

Mönkäre, R. 2017. Vuorovaikutus ja ohjaaminen. Teoksessa Hallikainen, M; Mönkäre, R. & Nukari, T. (toim.) *Muistisairaahan hoidon hyvät käytännöt*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 37–52.

Noble, G. & Chatterjee, H. 2008. Enrichment Programmes in Hospitals: Using Museum Loan Boxes in University College London Hospitals. Teoksessa Chatterjee, H. (toim.) *Touch in Museums. Policy and Practice in Object Handling*. Oxford: Berg, 215–223.

Nousiainen, M. 2017. *Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa*. Tampere: Tampereen kaupunki, kulttuurikasvatusyksikkö TAITE. Viitattu 30.3.2025.

https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tutkimukset_ja_raportit/selvitys_kulttuuriluotsitoiminnasta_suomessa.pdf.

Nurmio-Böse, M. 2018. *Muistisairaat ihmiset kuvataiteen kokijoina – Soveltava toimintatutkimus Saksassa kehitetyn museotoimintamallin käytöstä taidepedagogisena lähtökohtana Varsinais-Suomen ja Satakunnan Muistiluotsin kuntoutusryhmän tapaamisissa*. Opinnäytetyö (YAMK). Sosiaali- ja terveystieteiden kehittäminen ja johtaminen. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 30.3.2025. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018061113464>.

Pohjavirta, H. (toim.) n.d. *Onko tänään eilen. TunteVa®-opas muistisairaita hoitaville*. Tampere: Tampereen Kaupunkilähetys ry. Viitattu 30.3.2025. https://www.e-julkaisu.fi/Tamperemissio/TunteVa-opas/pdf/TampereMissio_Onko_t_n_n_eilenTunteVa-opas.pdf.

Roitto, H-M.; Lindell, E.; Koskinen, S.; Sarnola, K., Koponen, P. & Ngandu, T. 2024. *Diagnosoitujen muistisairauksien ilmaantuvuus ja esiintyvyys Suomessa vuosina 2016–2021*. *Duodecim*. Vol. 140, 411–419. Viitattu 30.3.2025. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo18137.pdf>.

Rosenberg, F. 2009. *The MoMA Alzheimer’s Project: Programming and resources for making art accessible to people with Alzheimer’s disease and their caregivers*. Viitattu 30.3.2025. *Arts & Health*. Vol. 1, No 1, 93–97. <https://doi.org/10.1080/17533010802528108>. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Rosenlöf, A-M. 2014. *Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Ruhle, J. 2023. *Museum Constellations. How dementia-friendly programs build and strengthen relationships*. Teoksessa Shifrin, S. (toim.) *The Museum as Experience: Learning, Connection, and Shared Space*, 55–64. Leeds: Arc

Humanities Press. E-kirja. Viitattu 30.3.2025.

<https://muse.jhu.edu/book/111703>.

Salom, A. 2008. The therapeutic potentials of a museum visit. *International Journal of Transpersonal Studies*. Vol. 27, No 1, 98–103. Viitattu 30.3.2025.

<http://dx.doi.org/10.24972/ijts.2008.27.1.98>.

Salom, A. 2011. Reinventing the setting: Art therapy in museums. *The Arts in Psychotherapy*. Vol. 38, No 2, 81–85. Viitattu 30.3.2025.

<https://doi.org/10.1016/j.aip.2010.12.004>. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Savolainen, J.; Wallinvirta, E.; Lejonqvist, G-B. & Wikström-Grotell, C. 2021. Professori Katie Eriksson – Hoitamisen ydin tutkimuksen kohteena. *Hoitotiede*. Vol. 33, No 4, 231–241. Viitattu 30.3.2025.

<https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128971/78009>.

Schall, A.; Tesky, V.A.; Adams, A-K. & Pantel, J. 2018. Art museum-based intervention to promote emotional well-being and improve quality of life in people with dementia: The ARTEMIS project. *Dementia*. Vol. 17, No 6, 728–743. Viitattu 30.3.2025.

<https://doi.org/10.1177/1471301217730451>. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Semi, T. 2015. Mieleen tatuoitu minuus. Ihmislähtöinen elämäntapa muistityössä. *GeroArt muistityön käsikirja 1*. Espoo: T&J Semi Oy / GeroArtist.

Seppä, J. 2024. Opin uuden tavan katsoa taidetta, tai muutakin asiaa – Wäinö Senior -toiminnan kehittäminen ikääntyville museoasiakkaille. *Opinnäytetyö (YAMK)*. Kulttuuriala, kulttuurihyvinvointi. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 30.3.2025. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2024061223090>.

Shifrin, S. 2015. The Museum as a site of caring and regeneration for people living with dementia. Teoksessa Robertson, H.L. (toim.) *The Caring Museum. New models of engagement with ageing*. Edinburgh & Boston: MuseumsEtc, 206–237.

Silverman, L.H. 1998. *The therapeutic potential of museums: A guide to social service/museum collaboration*. Indianapolis: Indiana Institute of Museum and Library Services.

Silverman, L.H. 2010. *The Social Work of Museums*. Oxon: Routledge.

Tampereen kaupunki. 2019. Kulttuurista kestävästi kasvava kaupunki. Tampereen kaupungin kulttuuristrategia 2030. Viitattu 30.3.2025. https://www.tampere.fi/sites/default/files/2022-05/Tampereen_kaupungin_kulttuuristrategia_2030.pdf.

Tampereen kaupunki. 2021. Tampereen strategia 2030. Tekemisen kaupunki. Päivitetty 24.4.2023. Viitattu 30.3.2025. https://www.tampere.fi/sites/default/files/2022-05/FINAL_Tampereen%20strategia%202030_saavutettava_0.pdf.

Tampereen taidemuseon ystävät. 2025. Tampereen taidemuseon ystävät ry. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://tampereentaidemuseonystavat.fi>.

Tranvåg, O.; Petersen, K. A. & Nåden, D. 2015. Relational interactions preserving dignity experience: Perceptions of persons living with dementia. *Nursing Ethics*. Vol. 22, No 5, 577–593. Viitattu 30.3.2025. <https://doi-org.ezproxy.turkuamk.fi/10.1177/0969733014549882>. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Vapaaehtoistoiminta taidemuseon parissa. 2025. Jyväskylän kaupunki. Verkkosivu. Viitattu 30.3.2025. <https://www.jyvaskyla.fi/taidemuseo/opi-ja-osallistu/vapaaehtoistoiminta>.

Ryhmähaastattelun kysymykset Tatamuri® museossa - taideryhmälle

1. Saitko etukäteen tarpeeksi tietoa Tatamuri museossa -ryhmän toiminnasta?
2. Mitä mieltä olet ollut näyttelyistä ja niiden annista, keskusteluista?
3. Miten liikkuminen näyttelyissä on sujunut?
4. Miten näyttelykäynti vaikutti olotilaasi?
5. Miten koit siirtymisen näyttelystä työpajatilaan, eli miltä tuntui ryhtyä keskustelun jälkeen tekemään omaa taidetta?
6. Mitä mieltä olet siitä, että ryhmä kokoontuu viikon välein kuusi kertaa eri paikoissa, ehtiikö siinä tutustua toisiin?
7. Onko 2 tuntia kerralla riittävä, että ehtii keskustella ja tehdä taidetta tarpeeksi?

Kirjallisen haastattelun kysymykset Tatamuri® museossa -taideryhmille

1. Tapaamisissa on sekä keskusteltu yhdessä että tehty omia taideteoksia. Kumpi on ollut sinulle tärkeämpää, keskustelu vai taidetyöskentely, vai molemmat? Miksi?
2. Mitä sinulle merkitsee se, että olette voineet osallistua yhdessä toimintaan?
3. Miten osallistuminen on vaikuttanut yhteiseen arkeenne?
4. Miten Tatamuri museossa -toimintaa voisi mielestäsi kehittää?

Haastattelukysymykset Tiina Butterille

1. Mitä havaintoja olet tehnyt Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnassa vuorovaikutuksen vaikutuksesta muistisairaiden ja läheisten hyvinvointiin?
2. Mitä vuorovaikutuksen rikastuminen Tatamuri® museossa -taideryhmätoiminnassa mielestäsi konkreettisesti tarkoittaa?
3. Mitkä tekijät mielestäsi vaikuttavat Tatamuri®-menetelmän soveltamiseen museoympäristössä
 - ohjaajan näkökulmasta?
 - osallistujien vuorovaikutuksen näkökulmasta?
4. Mitkä seikat ovat tärkeimpiä, että Tatamuri® museossa -taideryhmän näyttelykäynti olisi kohderyhmän huomioiva ja vuorovaikutukseen kannustava?
5. Miten museo voi parhaiten tukea Tatamuri®-menetelmään perustuvan taidetyöpajan (1 h) toteutusta ja vuorovaikutusta?
6. Miten oman digitaalisen näyttelyn kuratoiminen mielestäsi edesauttaa osallistujien vuorovaikutusta?

Haastattelukysymykset Elina Laurikaiselle ja Mika Törmälle

1. Näyttelykierroksen suunnittelua ei ole tehty yhdessä yksityiskohtaisesti vaan kierros pohjautuu muutamiin valintoihimme ja osallistujien osoittamaan mielenkiintoon. Miten olet kokenut suunnittelun ”keveyden” oman roolisi (museon edustaja) kannalta?
2. Näyttelykierroksen ja taidetyöpajaosuuden toteutus museon tiloissa edellyttää mahdollisesti erityisjärjestelyjä. Voisitko kertoa niistä?
3. Mitä mieltä olet tämän ryhmän kohdalla tavasta tutustua näyttelyihin yhdessä keskustellen, jolloin perinteinen ”opas kertoo kävijöille” -tyyli on pienemmässä roolissa?
4. Mitkä seikat ovat tärkeimpiä suunnitella ja toteuttaa museoympäristössä, että Tatamuri® museossa -taideryhmän näyttelykäynti ja työpaja olisi kohderyhmän huomioiva ja vuorovaikutukseen kannustava?

Opas vuorovaikuttamisen ryhmätoiminnan toteuttamiseen muistisairaille ja läheisille

